WWW.HERALDIKASRBIJA.RS

ОЦИЛО

+ Интервју са оснивачем Wapenwiki пројекта

2016. БРОЈ 9/10. ГОДИНА 4

ЗНАМЕЊА ПЕРАШКИХ КАЗАДА

Романтична предања говоре да је Пераст основало дванаест најутицајнијих братстава која су се ставила на чело борби за осамостаљење од Котора и која су формирала првобитне градске институције у Перасту.

ЗАПИС О СЛОВАЧКОЈ ПОРОДИЦИ ОДРИ

Породица Одри не спада међу најстарије, најважније, најутицајније и најбогатије породице, при том је и веома мало истражена, али њених потомака има и данас чиме завређује нашу пажњу.

Од Александра Великог до грба Македоније

грб легендарног војсковође Александра и касније грбови Македоније настали су пре свега кроз разне илустроване рукописе од 13. до 15. века,

УВОДНИК

Поштовани читаоци,

Радује нас што након дуже паузе можемо да Вам представимо нови број нашег зборника „Оцило“, који се овај пут објављује као двоброј, па самим тим доноси и већи број чланака.

Две главне теме овог издања долазе из пера Клемена Селовског и Леонида Кампеа, прва о повести грба Александра Македонског, а друга о хералдичком наследству перашких казада.

У овом двоброју са посебним задовољством доносимо интервју са Јоакимом Спулером, покретачем WappenWiki подухвата, као и чланак словачког историчара Марека Римског о бачким Одријевцима и њиховој грбовној повељи.

На пољу обласне хералдике у овом броју довршавамо причу о Уфенбаховом грбовнику, а од истог аутора имаћемо прилику да се упознамо и са симболиком грба Барање.

У рубрици Месна хералдика, овај пут ћемо говорити о предлогу грба Општине Трговиште, који је заузео друго место на конкурсу ове године, а чији је аутор Немања Милосављевић из Владичиног Хана.

Од значајнијих дешавања у свету, ђакон Горан Анђелковић доноси нам репортажу са 32. Међународног конгреса генеологије и хералдике, одржаног у Глазгову (Шкотска) од 10-13. августа 2016. године.

На тему српске генеологије бавимо се руском граном Чарнојевића, о чијој занимљивој повести пише наш сарадник етнолог Александар Бачко.

У рубрици Хералдика у уметности овај пут говорићемо о хералдичкој позадини слике Марка Мурата „Долазак цара Душана у Дубровник“, рађеној за Светску изложбу у Паризу 1900. године.

На крају, као и обично, чека Вас речник нашег сарадника Небојше Дикића.

Уживајте, и срећна Вам Нова 2017. година!

Бранко Тодоровић,

главни и одговорни уредник зборника „Оцило“ и потпредседник ДСГ „Милош Обилић“

Дозвољено је штампање зборника за личне потребе у целости. Фотографије и слике су у власништву њихових аутора.

Главни и одговорни уредник зборника ДСГ „Милош Обилић“ Бранко Тодоровић * Зборник ДСГ „Милош Обилић“ приредио уређивачки колегијум * Зборник ДСГ „Милош Обилић“ излази два пута годишње * Своје сугестије, примедбе и похвале шаљите на мејл: kontakt@heraldikasrbija.rs * Адреса сајта: www.heraldikasrbija.rs

„Оцило“

ЗБОРНИК ДРУШТВА СРПСКИХ ГРБОНОСАЦА „МИЛОШ ОБИЛИЋ“

БРОЈ 9 - 10 ❁ БЕОГРАД ❁ ГОДИНА IV

4 **Од грба Александра Великог до грба Македоније**
проучавање хералдичког наслеђа
повест грба Александра Македонског.
Пише: Клемен СЕЛОВСКИ

16 **Уфенбахов грбовник, део други**
проучавање хералдике јужнословенских земаља
универзитетска библиотека у Хамбургу крије занимљиву архиву јужнословенске хералдичке историје.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ

26 **Предлог грба Трговишта**
прилог месне хералдике
блазон и симболика другопласираног предлога.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ

30 **Симболика грба Барање**
прича из области територијалне хералдике
симболика грба Барање на застави Земунске народне гарде из 1848. године.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ

34 **Грбови перашких казада**
есеј о хералдичком наследству перашких казада
кратак историјат грбова перашких братстава.
Пише: Леонид КАМПЕ

42 **Одријевци**
прича о хералдичкој историји једне породице
грбовна повеља и повест словачке породице Одри.
Пише: Марек РИМСКИ

52 **Јоаким Спулер**
интервју
разговор са оснивачем пројекта WappenWiki.org.
Пише: Марко ДРАЖИЋ

56 **Репортажа са скупа у Шкотској**
репортажа
32. Међународни научни скуп генеологије и хералдике у Глазгову.
Пише: Хаџи Горан АНЂЕЛКОВИЋ

62 **Чарнојевићи**
етнолошка историји једне породице
повест српске породице у Русији.
Пише: Александар БАЧКО

68 **Долазак Цара Душана у Дубровник**
хералдика у уметности
хералдички мотиви сликарске композиције из средњовековне српске историје.
Пише: Бранко ТОДОРОВИЋ

73 **Хералдички речник (М)**
хералдички термини и појмови
наставак хералдичког речника, слово „М“.
Пише: Небојша ДИКИЋ

тема броја 34

ОД ГРБА АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОГ ДО ГРБА МАКЕДОНИЈЕ

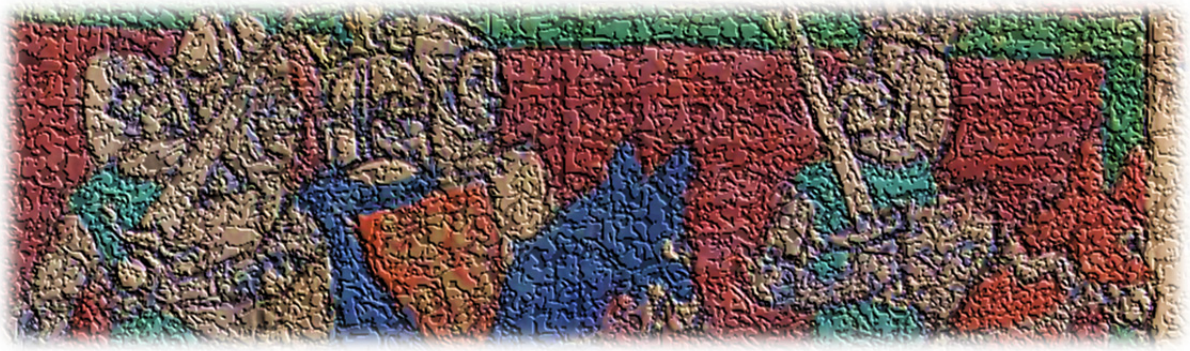

... античка земља из које порекло вуку многе знамените историјске и митске личности, која је изнедрила и двојицу великих владара и војсковођа, Филипа II Македонског и његовог сина Александра Великог...

Пише:
Клемен СЕЛОВСКИ

Македонија! Античка земља из које порекло вуку многе знамените историјске и митске личности, а која је изнедрила и двојицу великих владара и војсковођа, Филипа II Македонског (382-336. п.н.е.) и његовог сина Александра Великог (356-323. п.н.е.), чији војни походи и војничке вештине подједнако привлачише пажњу, како њихових савременика, тако и многих будућих истраживача и љубитеља античке повести.

Тако је остало забележено, да су ликом и делом Великог Александра били одушевљени и двојица римских царева, Октавијан Август (63-14. п.н.е.) и Гај Јулије Цезар (100-44. п.н.е), а постоји чак и податак да Октавијан Август на свом штиту носио лик Александра Великог[1].

У више књига је остало записано, да је Александар Велики на предлог свог учитеља, чувеног грчког философа Аристотела, стављао разне симболе на штитове својих војника, како би изгледали страшнији противницима, а у исто време храбрили војску. У почетку се писало само да је Александар Велики стављао симболе на штитове својих војника, а од XVIII века поједини аутори су почели да измишљају симболе на њиховим штитовима.

Ипак, један симбол био је познат од почетка, знало се коме је припадао. Био је то пропети лав и припадао је самом Александру Македонском.

Као што је познато, у то време хералдика није постојала као дисциплина, али присуства симбола у античком свету и те како је било. Велики број грбова, које су касније приписивали Александру Македонском, краљу Македоније или само Македоније, настао је на основу нумизматичких представа из тог

[1] The general history of Ireland, J. Bettenham, 1732 – str 575

времена, на којима срећемо симболичке представе попут: буздована, козе, бика, лава, коња, орла, сунца.

Развојем хералдике, неки од ових симбола постају саставни репертоар античких тема у апокрифној хералдици, а који су најчешће бивали изражени кроз тематику Деветорице Достојанствених.

Први који се почео занимати тим апокрифним грбовима Александра Великог био је Жак де Лонгјон (Jacques de Longuyon) на почетку XIV века их спомиње у свом литерарном делу познатом под називом Les Voeux du paon.

У том делу де Лонгјон говори о тројици паганских владара, Хектору, Александру Великом и Јулију Цезару, тројици јеврејских владара, Давиду, Исусу Навину и Јуди Макабејцу, те тројици хришћанских владара, краљу Артуру, Карлу Великом и Готфриду Бујонском.

Александар Македонски, минијатура из дела Les Voeux du paon, око 1350. године

Што се тиче грба Александра Македонског, њега најчешће срећемо представљена трима златним звонима на црвеном пољу; трима црвеним звонима на златном пољу; трима златним крунама на плавом пољу; трима златном крунама на црвеном пољу; црвеним пропетим лавом са секиром међу панџама на златном пољу; црвеним лавом који седи на престолу са секиром међу панџама на златном пољу; златним лавом који седи на престолу са секиром у руци на црвеном пољу; златним лавом са мачем у панџама на црвеном пољу; златним пропетим лавом на црвеном пољу; црним пропетим лавом на златном пољу; златним грифоном на црном пољу...

Као што видимо, о широкој лепези симбола на грбовима Александра Македонског могло би се нашироко приповедати, почевши од њиховог порекла па до симболике сваког од мотива понаособ.

Иапк, можда је од интереса истакнути оне најстарије примере, па тако ћемо само скренути пажњу да је грб са звонима вероватно једна од најшароликијих тема о грбу Александра Македонског, и да би се само о њој могла направити посебна аналзиа развоја тог грба.

С друге стране, грб са трима златним крунама на плавом или црвеном пољу, спада у оне најраније примере, и срећемо га већ крајем XIII века, и то у низоземском рукопису Историја Александра Великог, односно нешто касније у француском Prise de Defur (Bibliothèque nationale de France, MS Francias 12565, средина IV века). Овај грб ће се нешто касније адаптирати и у појединим западноевропским грбовницима.

Тако га у овим хералдичким збровницима први пут срећемо код Улриха Рихентала у његовој Хроници Сабора у Констанци 1414-1418. године.

Грб са три златне круне на црвеном штиту први пут је приказан у илустрованом рукопису из 1420. године под насловом La Livre et le vraie historie du bon roy Alixandre, а оваквог га срећемо и касније у различитим хералдичким изворима.

Златног лава са секиром у руци на црвеном пољу, први пут срећемо почетком XIV века (BNF, MS Francias 789), те крајем истог века у делу Chavalier Errant (BNF, MS Francias 12559, 1394). Има још неких рукописа у којим се приказује исти грб само обрнутима бојама (Bibliothèque nationale de France, MS Francias 9342, 1450). Касније се појављује још у некима грбовницима, али тамо је приказан најчешће као црвени лав са секиром на златном пољу.

Истог оваквог лава који седи на престолу на црвеном пољу, срећемо средином XV века у више различитих извора, и углавном је приписиван Александру Великом, иако има примера где се приписује и Хектору. Понекад се појављује и у обрнутој комбинацији боја и метала.

Грифон се доста пута појављује као грб Александра, најчешће у немачким грбовницима, а најстарији примерак тог грба забележен је у Грбовнику Конрада фон Уфенбаха (Staats und Universitätsbibliothek Hamburg, XIV-XV век), а током XVI и XVII века редовно се јавља и у другим немачким грбовницима.

А сада долазимо до грба који привлачи можда највише пажње и студирања.

Погађате, у питању је грб са пропетим лавом који се јавља у две верзије, као златни лав на црвеном штиту, и као црвени лав на златном штиту. Ове две верзије ће се кроз историју појављивати као најчешћи прикази грба Александра Великог.

За нас је овај грб нарочито од значаја јер се од краја XVI века јавља у илирским грбовницима као земаљски грб Македоније. Па га тако срећемо и у најстаријем сачуваном препису Илирског грбовника из 1595. године, чувеном Грбовнику Коренића-Неорића, мада би се могло расправљати и о старини његовог рођака Лондонског грбовника, за који постоје извесне индиције да је можда и старији од овог[2].

Међутим, један засигурно још старији извор помиње Илирски грбовник и у њему грб Македоније, а то је дело Талијана Ђулија Цезара Капација Delle Imprese из 1592. године, који пише о грбовнима у којима су приказани лавови са различитим мотивима.

У свом делу, Капаци описује грбове Бранковића, Македоније, Бугарске и грб Немањића, а што указује да је Александар Соловјев био у праву када је датирао први Илирски грбовник у време око 1590. године.

Чак није искључено да су Охмучевић и Капацио заједно радили на Илирском грбовнику, с обзиром да постоје информације да су били у преписци још од 1582. године[3]. На основу тога могуће је закључити да су били добри пријатељи, те да му је Капацио можда и помагао.

Жефаровићева Стематографија, 1741. године

[2] Александар Палавестра, *Лондонски грбовник и илирска хералдика*, Даница, Београд, 1996

[3] *La vita di Torquato Tasso, scritta dall' abate Pierantonia Serassi, e dal medesimo dedicata all' altezza reale di Austria, 1758*

Али вратимо се вези између апокрифног грба Александра Великог и грба Македоније из Илирског грбовника. Грб Александра Великог први пут је приказан са штитом и стегом као сребрни пропети лав на црвеном штиту већ 1270. године у рукопису познатом као Histoire ancienne jusqu'à César (Bibliothèque Municipale, MS 0562).

Почетком XIV века (1304-1308) непознати уметник илустроваће Роман о Александру (Le roman de toute chevalerie) Томаса од Кента из XII века, између осталог и хералдичким илустрацијама, на којима ће бити забележен и први приказ пропетог златног лава на црвеном штиту, какав се понавља више пута у овом илустрованом делу.

Александар Македонски, минијатура из рукописа Томаса де Кента (1304-1308)

У овом истом роману је на једној фолији приказан и грб Филипа Македонског. На његовом погребу обучен је у дугу златну хаљину на којој је нацртан црвени лав. У руци држи златан штит са истим мотивом. По мом мишљењу је овај роман почетак цртања грбова о Александру и касније за време илирских грбовника и грба Македоније.

Филип II Македонски, минијатура из рукописа Томаса де Кента (1304-1308)

До сада се ово првенство приписивало Жаку де Лонгјону, који је први писао о Деветорици Достојанствених у свом делу Voeux du Paon, из 1312. године.

Како је у средњем веку Роман о Александру био веома популаран и читан, тако да је добио доста преписа других аутора. Тако је насто и чувени A cycle of Alexander romances (MS. Bodl. 264).

Тај роман важи за једно од најлепших и најфасцинантнијих рукописа средњег века, састављен је из три дела, први део је написан 1338. године, а илустрован 1344. године, док су преостала два дела довршена крајем XIV века.

У роману који је препун хералдичких мотива је са пуно пажње направљен сваки детаљ на свакој илустрацији. Овде је Александров грб представљен као црвени пропети лав на златном штиту (сл. 3, 4). Тај симбол је представљен на фолијама 42в, 43в, 51в, 56в, 59р, 61р, 62р, 66р, 67в, 69р, 72в, 75р, 75в, 81в, 82р, 91р, 93р, 101в, 105р, 106р, 107р, 110р, 124р, 138в, 152в, 153в, 156в, 158в и 193р. По америчком хералдичару Колбајту Мујмнеху (Coblaith Muimnech) овај грб је припадао Александру Македонском. Он пише, да је лав као симбол везан за Александра Великог најмање 1500 година. Интерестантно је, да је у овом истом рукопису неколико пута приказан и златни лав на црвеном штиту (42в, 43в и 66р). Исти овај хералдичар тај грб приписује Македонији.

У истом периоду настаје још једна верзија овог дела, позната под називом Voeux du Paon (The Morgan Library, PMI, MS G24), за коју се претпоставља да је илустрована 1350. године. Тамо је грб Александра Великог приказан као црвени пропети лав на златном штиту.

Најстарији хералдички зборник у ком се јављају грбови Деветорица Достојанствених је Wappenbuch Von den Ersten (Codex Seffken), настао између 1379-1389. године. Ово дело се сматра једним од најстаријих грбовника уз познати Циришки грбовник (Zürich Wappenrolle). Грб Александра Великог у том грбовнику приказан је као златни пропети лав на црвеном штиту. Штит је декорисан са златном траком.

Кодекс Шефкен, 1379-1389. године

Овакав грб срећемо и у једном француском рукопису насталом 1447-1455. године (BNF, Latin 4915).

У тврђави Burg Valerie Sitten, у Сиону, у Швајцарској, могу се видети зидне фреске настале 1450. године, на којима је и представа Деветорице Достојанствених, укључујући и Александра Великог. На његовом златном штиту је нацртан црвени пропети лав. Овај грб је интересантан зато јер је хералдички обрнут – лав гледа у супротну страну.

Има још једна слична верзија направљена у црно-белој техници. Држе ју у Британском музеју, настала 1450-1475. године у Холандији. Александров грб је исто тако приказан као хералдички обрнут.

У илустрираном рукопису Жана Вауквелина Historie du Grand Alexandre из 1460. године, грб Алехандра Македонског је први пут приказан као црвени пропети лав на златном штиту са плаво обојаним језиком и канџама. Касније се у овом облику појављује и у Грбовнику Јерома де Бара, који је био надахнуће хералдичарима из Македоније направе нови предлог македонског грба, али који није наишао на позитиван одјек, како у научној, тако и у лаичој јавности.

У делу Guuart des Moulins, La Bible Historiale (Холандија, 1470-1479. године) Александар Велики и његова војска на једној фолији су приказани са стеговима на којима су нацртани пропети златни лавови на црвеној позадини.

Нешто другачије срећемо у Грбовнику Андреја од Ринека (Wappenbuch des Andre de Rineck) из 1473. године, где налазимо два различита грба Александра Великог, прво као три златне круне на плавом штиту, док на другом месту налазимо грб Александра Великог представљен као златни пропети лав на црвеном штиту, а уз овај грб приказано још дванаест грбова, који су додељени његовим дванаесторици капетана. То се тада први пут појављује у хералдичким зборницима, а касније ће се јавити у још најмање два грбовника.

Грбовник Андреја од Ринека, 1473. године

Ту је аутор сигурно хтео да прикаже, како је по легенди Александар Велики, а према саветима свог учитеља Аристотела, доделио симболе својим командантима, који су их носили на штитовима.

У шпанском грбовнику изданом 1496. године од стране Гарсија Алонза де Тореса познатом под називом Rey de Armas de Argo, који је био у своје време и хералд, такође постоји опис грба Александра Великог. Аутор грбовника описује грб Александра Великог као златни лав на црвеном штиту. Грбовник се налази у Каталонској народној библиотеци (Biblioteca Nacional de Catalunya, MS 528).

Грбовник Armorial général, d'origine vraisemblablement lorraine, précédé de deux courts traités de blason (BNF, MS Francias 18651) је настао некада између 1490-1510. године. Важи за препис грбовника Андреја од Ринека. Александров грб је представљен са још дванаест његових капетана као златни пропети лав на црвеном штиту.

Општи грбовник, 1490-1510. године

У грбовнику Ноела Бокуа, насталом 1543. године (BNF, MS Francias 11463), налазимо такође представу Деворице Достојанствених. Међу њима је и Александар Македонски. Његов грб је представљен као златни пропети лав на црвеном штиту.

Интересантна је и представа грба Александра Великог из Рукописа 5233 (BNF, MS Francias 5233, XVI век), где имамо златног пропетог лава, оружаног плавим језиком и канџама, на црвеном пољу; грб придржавају два златна лава. Изнад штита се налази златна круна, а испод грба Александровог Великог налази се још дванаест штитова који су додељени његовим војсковођама. Ова представа је доста слична оној у случају Грбовника Андреја од Ринека, али с том разликом што је аутор у плаво обојио језик и канџе, те додао држаче и круну.

Грбовник Ноела Бокуа, 1543. године

Рукопис 5233, XVI век

Поред овог грба, у истом зборнику, грб Александра Македонског приказан је и заједно са грбовима Деветорице Достојанствених, где се понавља блазон из претходног случаја (једино без држача).

Зборник Universeel Wapenboek, настао 1558. године у Холандији, доноси такође грбове Деветорице Достојанствених, а где је грб Александра Великог представљен као златни пропети лав на црвеном штиту.

У грбовнику Јерома де Бара Le Blason de Armoires из 1581. године, постоје такође представе грбова Деветорице Достојанствених, као и доста других измишљених грбова античких јунака и владара. У овом грбовнику је грб Александра Македонског први пут представљен као црвени пропети лав на златном штиту са плаво обојаним језиком и канџама. Испод грба је и његов опис. Де Бар је за грб Александра Македонског вероватно добио инспирацију из рукописа Жана Вауквелина (1460.) у ком илустратор Виљем Врелант у прекрасним илустрацијама више пута приказује исти грб.

Књига Delle Imprese којy је написао Јулио Цезар Капацио 1592. године, при пут спомиње овај грб Александра Великог као грб Македоније. Описује га као „il leon d'oro in capo rosso di Macedonia" (златни лав на црвеном штиту припада Македонији).

У тој истој књизи је бугарски грб представљен као „il leon rosso in campo d'oro" (црвени лав на златном штиту). Знамо да блазон у хералдици више значи од емблазона, па можемо из тога закључити да је први грб, додељен Македонији, па макар био измишљен, златни лав на црвеном штиту.

Универзални грбовник, 1558. године

Аутор је највероватније, преко Петра Охмучевића, био у додиру са шпанским Blason de Armas Abreviado, одакле је могао добити инспирацију за овај грб.

Гарсија Алонзо де Торес је у своје време био еминентна личност шпанске хералдике, те је носио титулу првог херолда Шпаније. Блазон грба Александра Македонског био је описан као „escudo colorado con leon de oro“ (златни лав на црвеном штиту).

Петар Охмучевић, који се родио неколико деценија касније, могао је у том раду де Тореса добити идеју и за грб Македоније, с обзиром да је хтео да докаже шпанском врху аутентичност свог племићког порекла и оправданост својих претензија на простору Македоније.

Осим изворног утицаја Илирског грбовника на популаризацију овог грба у јужнословенској хералдици, пресудан значај су ипак одиграле две чувене Стематографије, прво Павла Ритера Витезовића, а затим за нас још значајнија њена ћирилична верзија Христофора Жефаровића.

Грбовник Јерома де Бара, 1581. године

Али пре него што дођемо до тог дела важно је осврнути се на још један страни грбовник, а реч је о чувеном Грбовнику Шароле (Armorial dit du Charolais), који је настао 1425. године, али који се до данас сачувао само у препису датираном у 1656. годину (Arsenal 4150). У том грбовнику аутор даје и грбове илирских земаља, међу којима и грб Македоније. Грб је приказан као златни пропети лав на црвеном штиту. Занимљиво код овог грба је да лав није крунисан, а нема круне ни над штитом. Али у сваком случају треба имати на уму да је реч о допуњеном препису оригиналног Грбовника Шароле, те да су грбови илирских земаља преузети из дела Мавра Орбина (чије се име помиње у самом грбовнику), а неки чак посебно и измишљени.

Грбовник Шарола, 1656. године

Поред овог грбовника, из XVII века важно је споменути још и Armoiries Bretonnes од Жана Робина из 1639. године, и Notizie di Nobilita од Лука Антонија ди Фука из 1672. године, где се грб Александра Великог јавља као црвени пропети лав на златном штиту са плаво обојеним језиком и канџама, односно као бесни златни лав на штиту.

Грбовник Жана Робина, 1693. године

На крају XVII века на историјску позорницу, у великом стилу враћа се и илирска хералдика, када почињу радови на првој Ритеровој стематографији (Regnorum Et Provinciarum Illyricorum Insigni, 1694). Према сачуваном оригиналном, али не до краја развијеном прелошку будуће Стематографије (1701), који се чува Збирци грофа Марсиња у Универзитетској библиотеци у Болоњи, налази се неколико земаљских и породичних грбова са простора илирских земаља, а међу којима је приказан и грб Македоније, као црвени пропети лав на златном штиту, а изнад штита стоји златна круна (слика испод).

У том грбовнику се грб Македоније први пут појављује у тој комбинацији боја. Где је аутор пронашао инспирацију тешко је рећи. У оригиналном делу нема описа грба, па је тешко рећи да ли је он погрешио и заменио боје грба између Бугарске и Македоније? Тек у штампаној верзији из 1701. године, аутор додаје описе грбова. Македонска хералдичка струка то тумачи на начин, да је Витезовић некако дошао до Грбовника Јерома де Бара из 1581. године у којем је нацртан грб Александра Великог и да је тако добио идеју за македонски грб. Мало је вероватно да је било тако, с обзиром да је Грбовник Јерома де Бара у то време био добро познат и лако приступачан у Западном свету, али ни описи Витезовићевог и де Баровог зборника се не подударају. Опис грба Александра Великог по де Бару је хералдички блазон грба D'or, a un Lyon de Gueulles, arme & lampasse d'azur – црвени лав на златном штиту са плаво обојеним језиком и канџама, док Витезовићев опис грба Македоније, преведен са латинског гласи „у давним временима, златни штитови су били симболи царског достојанства, сад замењен турским турбаном", што никако не подсећа на блазон. Грб је иначе цртан као црвени пропети лав на златном штиту. Изнад штита је стављена круна. А колико су ова два грба повезана, процените сами.

Иначе, није непозната још једна појава која се везује за крај XVII и XVIII века, а то су представе грба Александра Македонског са лавом расцепљеног репа. Таква једна представа забележена је на графици Јохана Балтазарија између 1724-1750. године, на којој је приказан овакав лав. До сада је то важило само за грб Македоније у неколико грбовника из XVII века.

На крају, долазимо до можда најзначајнијег дела за савремену хералдику јужнословенских земаља, а то је Стематографија Христофора Жефаровића из 1741. године. Реч је о препису и преводу истоименог дела Павла Ритера Витезовића из 1701. године, које се унеколико разликује од свог оригинала, мада опет најмање у домену хералдике.

У Стематографији је представљено 58 грбова. Међу њима је и грб Македоније. Грб Македоније је представљен као црвени пропети лав на златном штиту. Над самим штитом надвисава се круна. Овај грбовник је одиграо кључну улогу у стварању нове државне хералдике словенских земаља.

Гравура Јохана Балтазарија, 1724-1750. године

Ако ово све скупа сумирамо, можемо рећи да су грбови Александра Македонског и касније грбови Македоније настали пре свега кроз разне илустроване рукописе од XIII до XV века, а да ће тек касније многи аутори те исте грбове приказивали у различитим европским грбовницима, прво као грбове Александра Македонског, а касније и као грб саме Македоније.

На основу направљеног пресека развоја грба Александра Великог са мотивом пропетог лава, односно његове касније везе са грбом Македоније, можемо рећи да се у већини случајева тај грб јављао као златни пропети лав на црвеном штиту, а да је само у ретким примерима однос тих боја био обрнут, на крају крајева почетни распоред боја доспео је и у Илирски грбовник, који је кроз своје преписе и сам пример могућности инверзије боја штита и шаржи ■

Dis ist der vinster berg do die roten Juden hinder ligent vnd ist
in yndia do Sunt Thomas der Apostel lit.

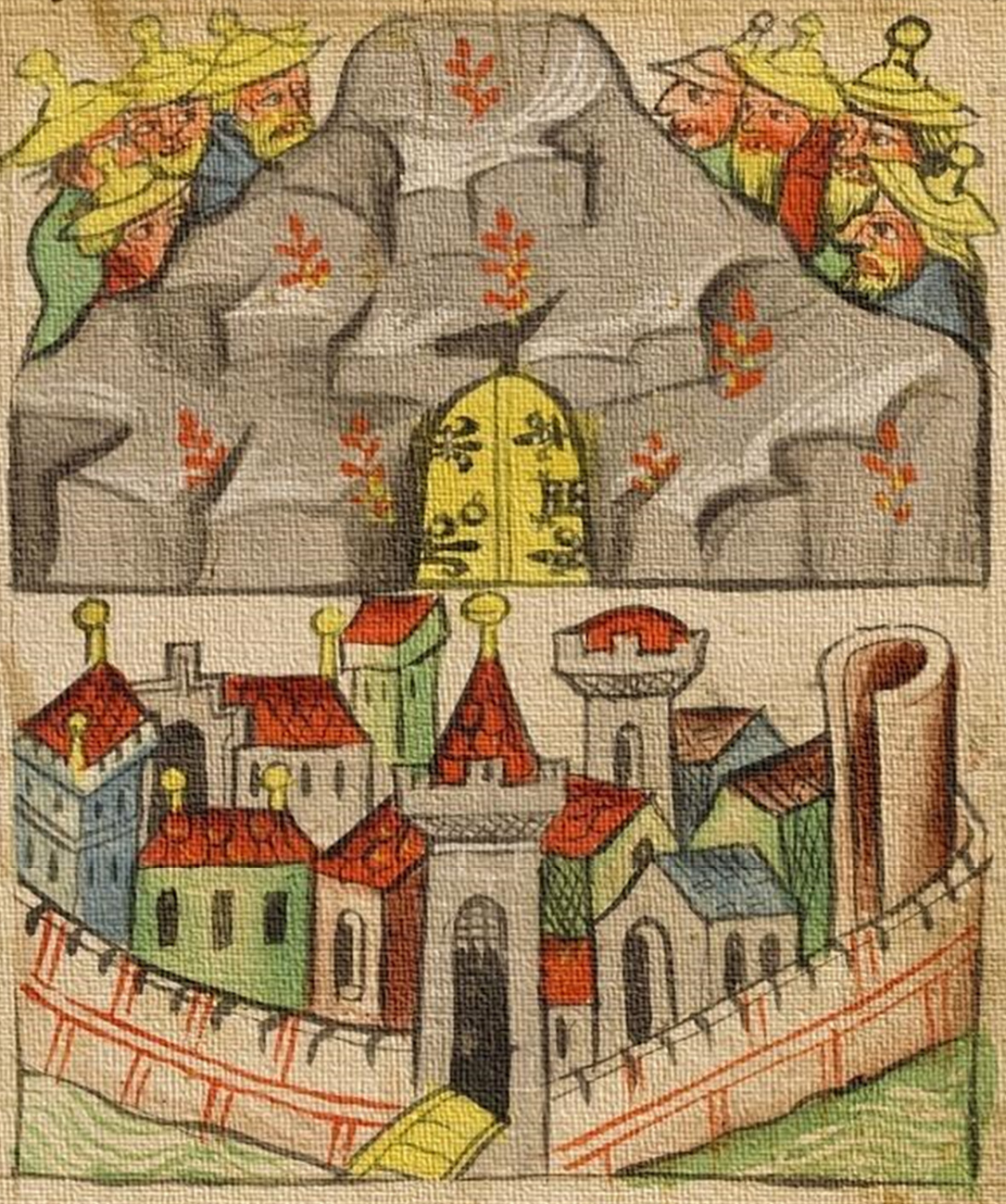

О ПОВЕСТИ РУКОПИСА

ЈУФЕНБАХОВ ГРБОВНИК

прилог за проучавање хералдике јужнословенских земаља

део други

Пише: **Бранко ТОДОРОВИЋ**

У првом делу говорили смо о повести самог рукописа, те смо се дотакли грбова грофова Горички и Цељских, владара Влашке, царева Србије и Бугарске, те грба господара Рудника у Србији, а у другом делу настављамо са првим следећим грбом из ове породице, грбом Града Дубровника.

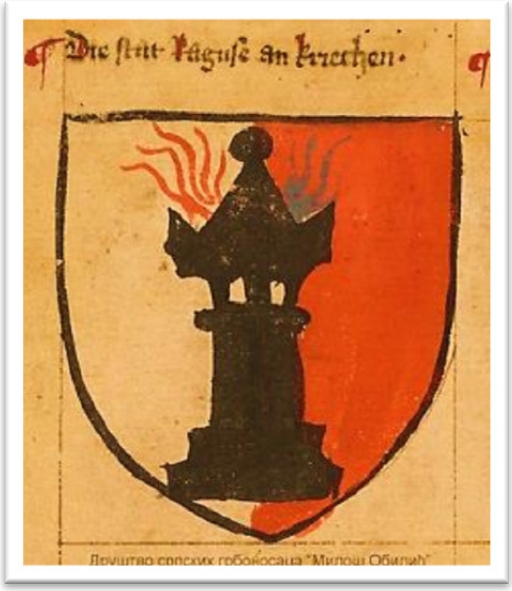

Наредни грб који привлачи пажњу налази се на 49. версо страни и приписан је граду Дубровнику у Грчкој (ориг. die stat raguse an kriechen). На штиту расцепљеном на сребрно и црвено, стоји црна кула, у црвеном пламену с десне и плавом пламену с леве стране. Овде није сасвим јасно да ли заиста у питању кула у пламену или можда светионик, али по свом облику и месту на коме избија пламен, пре би се могло говорити о кули него о светионику. Као приморски град на југу, аутор га је грешком сместио у Грчку, али такве грешке у грбовнику су честе и нећемо се дуже задржавати на њима. Оно, пак, што је индикативно јесте да се у досадашњем проучавању хералдичке традиције града Дуброника није дошло до података да је град некада у својој дугој повести користио ова знамења као свој грб. Овај грб се у познатим изворима среће још само у раније поменутом непроученом грбовнику из 1530. године (MS. 373, Society of Antiquaries of London) и то недовршен, али са истим натписом. Хералдичка традиција овог приморског града почиње 1358. године, ступањем Дубровника под заштиту угарског монарха и додељивањем посебног статуса граду исте године, када су се Дубровчани између осталог обавезали да ће се служити угарским заставама и грбовима, како на копну тако и на својим лађама на мору[27].

Угарски грб, иначе знамење Арпадовића, убрзо је постао један од основних симбола града Дубровника. Био је то штит раздељен седам пута црвено и сребрно. Треба споменути да ће средином XVIII века, под утицајем нових схватања симболике сребрних линија, доћи до промене тих истих у плаве[28], а што ни до данас у целости није исправљено. Међутим пре почетка коришћења овог грба, Дубровник је и раније имао своја обележја, само она још нису била хералдички уобличена. Лик Св. Влаха као заштитника Дубровника, слично као и у већини случајева када је Млетачка република била у питању, а у чијем саставу се пре ступања под угарску круну налазио и Дубровник, био је његово главно обележје, о чему сведоче и многи сачувани правни, вексилолошки и сфрагистички извори из тога времена[29].

---

[27] Dubravka Peić Čaldarović, Nikša Stančić, *Povijest hrvatskoga grba*, Školska knjiga, Zagreb, 2011, стр. 110.

[28] Исто, стр. 115.

[29] Један од најстаријих таквих приказа је застава с почетка XIV века у виду гонфанона на којој је приказан овај светац. (в. Jelena Borošak Marjanović, *Zastave kroz stoljeća*, Zagreb, 1996, str. 25-26)

Тако се стег са ликом Св. Влаха (Vixillum S. Blasii) прописује као званично знамење Дубровника још у Статуту дубровачке комуне из давне 1272. године[30]. Тај мотив ће се с временом и хералдички дефинисати па ћемо га касније сретати и у виду грба, а редовно ће се јављати и као централни мотив и на већини будућих застава (најчешће на сребрном и плавом пољу). Потом ће Дубровник добити сасвим нови грб, који се изгледа није дуже задржао у употреби. Тај грб спомиње Хуго Герард Штрел у свом делу Städte-Wappen von Österreich-Ungarn из 1904. године. Тамо се наводи да је Дубровнику 6. маја 1456. године дарован нови грб са фениксом на плавом пољу[31]. Поред овог грба, један краћи период Дубровник је као симбол града имао и штит преко кога је била исписана девиза LIBERTAS[32], али без назнака тинктура[33]. Исто тако и у време када је био под аустријском круном, коришћена је једна верзија овога грба, али на сребрном штиту преко кога су стајале три плаве врпце, и преко свега поново златним словима LIBERTAS[34]. Тако да, ако се направи преглед развоја грба града Дубровника, почевши од његових предхералдичких симбола, преко правих грбова у свим њиховим варијантама, приметићемо да се грб са кулом нигде ни у назнакама не јавља. Ипак, можда је од значаја поменути податак да се веома сличан мотив јавља на грбу града Вараждина, који је граду доделио угарски краљ Матија Корвин 1464. године, на ком је приказана готово идентична кула као и ова на грбу Дубровника. Није искључено да је творац Уфенбаховог грбовника заиста имао неку сличну подлошку и за грб Дубровника, али ми о томе данас немамо никаквих сазнања. Нешто што ипак остаје, јесте чињеница да је у време настанка грбовника, над Дубровником вијорио стег са грбом владајуће династије Арпадовића.

Следећи на реду је грб грофа од Новог Брда у Србији (ориг. der grove vo dem nuwenberge in servie). На 49. версо страни приказан је сребрни штит са три златне потковице црних клинаца у распореду [2, 1]. Реч је о грбу који смо нешто раније наговестили говорећи о знамењу господара Рудника. Сличност између ова два грба је очигледна, грб грофа од Новог Брда је заправо инверзија грба господара Рудника. Разлози за понављање истих шаржи, као и поновно игнорисање правила о слагању боја и метала у хералдици, јасно подсећају да је аутор оба грба био вођен логиком да се у оба случаја радило о можда најпознатијим рудницима сребра и злата у то време. Овај грб се још среће и у рукопису MS. 373 Друштва антиквара у Лондону са истим натписом као и овде.

[30] Josip Luetić, *Sveti Vlaho – državna zastava Dubrovačke Republike*, Croatica Christiana Periodica, Vol. 16, No. 29, Jun 1992, str. 81

[31] Hugo Gerard Ströhl, *Städte-Wappen von Österreich-Ungarn, Wien, 1904, str. 84*

[32] Исто, стр. 118.

[33] Треба споменути да је сличан грб користила и Република Светог Луке, на плавом штиту, између два златна конца, златним словима исписано LIBERTAS.

[34] Otto Titan von Hafner, *Außerdeutsche Staatenwappen*, Nürnberg, 1870, стр. 50.

А сада на ред долази још један познат, а опет толико загонетан грб. На 50. ректо страни налази се грб који домаћи и страни извори углавном тумаче као грб војводе од Босне (ориг. der hertzoge von posse der lit under dem weisser weider). На златном штиту две црначке главе набијене на две укрштене црвене гране. Међутим, као што видимо, овде наилазимо на један доста детаљнији опис грба. Владар о коме се овде говори пребива у земљи која се налази негде у Белој или Широкој Степи, а која се према тврдњама Стина Клеменсена највероватније налази негде у пределима данашње Румуније или Молдавије[35]. Када се то има на уму, не зачуђује опис Левинуса Хулзијуса с конца XVI века у коме он овај грб приписује Молдавији[36], а што ће поједини каснији извори, настали углавном током XVII и XVIII века, доследно понављати. Овај опис тако разоткрива другачије порекло грба који је у једном тренутку протумачен као грб Босне и као такав доспео у илирске грбовнике преко којих се раширио даље и постао један од најпрепознатљивијих грбова илирске хералдике, а одакле га је касније преписао и Мавро Орбин, преко кога ће овај грб доспети и у Западну Европу као грб Босне[37]. За лоше тумачење не можемо кривити творца илирске хералдике, јер је до грешке дошло вероватно доста раније, а о чему сведоче старији грбовници у којима је овај грб, почевши од XV па до средине XVI века, приписиван земљи која се бележила као Possen, Bossen, Wossenn, Wasen, Bosna итд.[38] Имајући на уму ову разноликост у тумачењу пре свега почетног слова, треба споменути да је, отприлике у исто време кад и Левинус Хулзијус, немачки бакрорезац Мартин Шрот овај грб приписао опет Бугарској[39]. Тако да ће у критично време, а то је крај XVI века, када се рађа илирска хералдика, доћи до бар три различита тумачења овог грба, а једно од њих сплетом историјских околности постаће узор за грб Босне при састављању првог илирског грбовника. За најстарији познати приказ овог грба до сада се сматрала Рихенталова Хроника, настала између 1420. и 1430. године, а његово присуство у Уфенбаховом грбовнику говори да је овај грб присутан и у ранијим изворима.

Почетак српских грбоносаца "Милош Обилић"

После грба који је вековима био приписиван Босни, на ред долази још једно занимљиво хералдичко знамење. У питању је грб приписан грофу Лазару из Србије (ориг. der lasure ist ein grove in servie), представљен на 50. версо страни. На црном штиту сребрна кацига, са два блага испупчења на темену, коју надвисује златна круна. Нема сумње да је личност из овог описа српски кнез Лазар Хребељановић. За разлику од кациге коју смо до сада сретали као хералдички мотив знамења кнеза Лазара, који је увек представљан са јасно истакнутим волујским роговима, а чије представе можемо видети на његовом новцу и печатима, овде је она несигурно представљена, као да аутор није био сасвим сигуран о каквој се шаржи заправо ради, а што даље наводи на помисао да је грб као такав преписан највероватније из неког старијег

[35] Steen Clemmensen, *Das Uffenbachsche Wappenbuch*, Farum, 2012, стр. 7.

[36] Levinus Hulsius, Chronologia, Das ist ein kurtze Beschreibung deren Länder, so in diser hierzu gehörigen Landtafel begriffen seind, Nürnberg, 1596.

[37] Тако на пример је дошао и у чувени препис Грбовника Шароле, у ком га у оригиналној верзији сигурно није било, већ како и стоји у грбовнику, ти подаци су преузети од Мавра Орбина, а неки још и накнадно измишљани.

[38] Не треба заборавити да се под овим називима среће још неколико другачијих грбова, а који се у литератури углавном приписују Босни.

[39] Martin Schrot, Wappenbuch des Heiligen Römischen Reichs, München, 1580.

грбовника. Ни Стин Клеменсен не успева са сигурношћу да одгонетне значење ове шарже па је на крају наводи као двери или као наслон од столице[40]. Занимљиво је и присуство круне изнад кациге, коју иначе не налазимо уз шлем када су у питању историјски извори који приказују кацигу са волујским роговима, иако се рецимо на новцу кнеза Стефана Лазаревића, како примећује Д. Ацовић у свом делу Хералдика и Срби, често среће нејасан мали круциформни мотив између рогова[41].

Следећи на реду је још један грб који се у различитим хералдичким изворима приписивао Бугарској или Влашкој. На 57. ректо страни приказан је као грб господара места или области под називом Lewenwasser, у Турској (ориг. der herre von lewenwasser in turckye). На штиту расеченом златно и црвено, две отргнуте црне укрштене лавље шапе. Иако нам топоним споменут у опису грб остаје загонетан, сам грб нам је добро познат. Овај грб у нешто другачијој варијанти срећемо већ концем XVIII века у Грбовнику Вијнберген, само штит није расечен већ је раздељен, а описан је као Roy de Blaquie[42]. Сличан грб се налази и у Грбовнику Лорда Маршала, само је злато замењено сребром, а лавље шапе су плаве. Овај грб се јавља и касније, па га у нешто другачијој верзији налазимо и у једном португалском хералдичком зборнику с краја XVI века[43], у коме је приказан штита раздељеног на златно и црвено са две сребрне укрштене лавље шапе окренуте на доле и описан као valachia. У науци данас преовладава мишљење да је у питању грб Влашке.

Пре него што наставимо даље, са грбовима јужнословенских владара и земаља, на кратко ћемо споменути још један интересантан грб. На 59. версо страни приказан је грб Палеолога (ориг. der kunig von balagre). На црвеном штиту, надвишеном златном краљевском круном, сребрни крст између четири златна грчка слова бета. Иако он излази из оквира овог рада, због значаја за боље разумевање развоја српског грба, корисно је споменути његово присуство и у овом грбовнику. Треба имати на уму да је ово можда и једини познати егземплар грба Палеолога на коме је крст обојен сребрном бојом, што би потенцијално могао бити добар важан корак напред ка разрешавању загонетке порекла српског грба из Илирског грбовника.

А сада на ред долази још један грб кога срећемо још у најранијим хералдичким зборницима. Реч је о грбу венедског краља (ориг. der windesche kunig). На плавом штиту, надвишеном златном краљевском круном, три природне брадате људске главе са златним крунама у распореду [2:1]. Грб венедског краља или краља Славоније, у најширем њеном смислу, како га срећемо у већини осталих грбовника, налазимо још и у Вијнбершком грбовнику (1265-1270), где је описан као le Roi dezclauonie, где је представљен тако што је плаво поље посуто златним крстовима, а на пољу три природне златно крунисане главе у распореду [2:1]. Такав грб, само без посутих крстова, срећемо и у енглеском Грбовнику Лорда Маршала (1295-6) где је описан као Le Roy de Esclevoni. Грб краља Славоније срећемо и у једном још неидентификованом грбовнику с почетка XIV века, где је описан као Roy de sclauonnie. Такав грб срећемо и у Грбовнику Ханса Буркграфа из средине XV века где је овај грб описан као Roy de sclauonnie, као и у

[40] Steen Clemmensen, Das Uffenbachsche Wappenbuch, Farum, 2012, стр. 74.
[41] Драгомир Ацовић, Хералдика и Срби, Завод за уџбенике, Београд, 2008, стр 202.
[42] Исто, стр. 166.
[43] João Ribeiro Gaio, Coplas às armas da nobreza de Portugal, XVI век, стр. 19.

Милтенбершком грбовнику с краја XV века[44], где је описан као Der windische kunig, те од неких познијих верзија, срећемо га у једној недатираној шпанској збирци грбова (Mss/3294) као Rey de Esclabonia, у познатој португалској збирци Livro do Armeiro-mor (1509) као Rei de Clavomnia, у раније помињаном рукопису MS. 373 из прве половине XVI века, где је описан као der Windisch kuunig, или у минхенском рукопису BSB Cod.icon. 392 d из истог периода, где је описан као Der Windistg Kunig. Ова два последња примера грба краља Славоније, као и пример из Милтенбершког грбовника богатији су од осталих за челенку, у којој је приказано краљевско попрсје између две плаве (у минхенском рукопису црвене) заставице. Имајући на уму широку распрострањеност и дуго трајање овог грба, његово присуство у Уфенбаховом грбовнику не изненађује. Оно због чега је овај грб посебно интересантан јесте његова сличност са потоњим грбом Далмације који се разликује од овога само по томе што су уместо крунисаних људских глава крунисане три главе леопарда, а што указује на могућности да је грб Даламције настао из грба Славоније, имајући увек на уму да се појмови и Далмације и Славоније требају посматрати у најширем њиховом смислу, јер приметно је да је у историјским изворима повремено долазило до преклапања ова два појма.

Након грба краља Венеда, следује један земаљски грб. На 60. ректо страни приказан је грб Венедске или Славонске земље (ориг. wintlanden). На златном штиту три црна хрта у трку. Овај грб се среће у разним изворима и у разним варијантама. Иначе, сам назив Словенске земље још једном треба узети у најширем контексту, јер се простор који овај грб покрива креће од данашње Славоније на западу па до Подунавља у Румунији и Бугарској на истоку. Грб о коме је реч карактеристичан је по томе што кроз све време свог постојања успева да очува шарже, које се код других грбова неретко мењају преписивањем грба, али зато тинктуре тих шаржи и боје штита срећемо у разним комбинацијама. Три основне шарже грба Славоније о ком у овом делу говоримо су три хрта у трику. До сада је сматрано да се овај први пут јавља у Хроници Сабора у Констанци (1414-1419) Улриха Рихентала, а као грб носиоца титуле künig von schlaffanien, с том разликом да су три три хрта црвена на сребрној подлози. Нешто опет другачију верзију овог грба срећемо и у рукописним делима Конрада фон Гриненберга, прво у његовом Грбовнику из 1483. године, где је овај грб приказан као три сребрна хрта на црној подлози, а насловљен као Der Kining von Schlavonia[45], те у његовом другом делу, познатом као Ходочашће из Констанце у Јерусалим из 1487. године, кад су на златном штиту приказана три црна хрта у трику, а грб приписан Задру у Славонској земљи – zara in windischn landen. Након Гриненберга или негде отприлике у исто време, овај грб срећемо и у Милтенбершком грбовнику с краја XV века, где је приписан владару са титулом Der künig von de schlaffonij, а приказан као три црвена хрта у трку на сребрном штиту. Овај приказ је употпуњен и челенком са два рога

[44] Стин Клеменсен грешком наводи грб краља Вавилона као грб краља Славоније (Наведено дело, стр. 79.), али у грбовнику та два грба јасно се разликују. До грешке је дошло због коришћења истих шаржи у једном и другом грбу.

[45] Dubravka Peić Čaldarović, Nikša Stančić, *Povijest hrvatskoga grba*, Školska knjiga, Zagreb, 2011, стр. 77.

(сребрни и црвени) и међу њима шестокрака златна звезда. Овакав грб је забележен и у зборнику MS. 373 с почетка XVI века, с том разликом да су оба рога црвена. Најчешће у овој форми грб Славоније ће се јављати и у многим другим немачким грбовницима XVI века. Такав ће доспети и до чувеног Грбовника Виргила Солиса из 1555. године, где се приписује једноставно Славонији – Sclavonie. Овај извор ће највероватније послужити и као основа за грб Славоније који ће Петар Охмучевић унети у свој Илирски грбовник с краја XVI века. Такав грб срећемо и на карти Матије Зонта из 1567. године, где је приказан на простору историјског Словиња, као и у грбовнику Јоханеса фон Франколина из 1560. године. Оно што смо на почетку нагласили, да област на коју се овај грб односи треба схватити у једном ширем смислу, важно је јер се овај грб у неким изворима везује за области у данашњој Румунији и Бугарској. Па се тако у већ поменутом португалском хералдичком зборнику с краја XVI века овај грб приписује Дакији[46]. Док ће рецимо Јаков Франкварт 1623. године на својој гравури Погребна поворка Алберта VII 1621. године, грб Бугарске представити као три сребрна хрта у трку на црвеној подлози, или Карлос Францискус 1766. године у свом делу Heraldicae Regni Hungariae Specimen, Regia, Provinciarum, Nobiliumque Scuta complectens, такође на једној хералдичкој гравури, опет грб Бугарске представити као три сребрна хрта у трку, али на зеленој подлози. Овај грб као грб Славоније наводи Иван Воршић у свом делу Artis heraldicae notitia… из 1772. године. Верзија са сребрним хртовима на црвеном штиту доспеће и на гравуре Јаноша Томаса Саскија из 1751. године, а такође бити приказан и грб Бугарске Еде Иванфија из 1874. године, с том разликом да се наводи да је то грб и Бугарске и Славоније. Порекло ове верзије можда треба тражити и у неком од илирских грбовника, с обзиром да је познато да су код неких преписа тинктуре грба Славоније инвертоване, као на пример у Београдскм грбовнику II. Као неки куриозитети кад је у питању овај грб, могу се издвојити примери које срећемо у Грбовнику Јорга Ругена из 1569-1572. године, где се уместо три, јављају два црвена хрта на сребрном штиту[47], те верзија са слике Хрватски великаши пре краљем Ладиславом из 1690. године, где је сваки хрт приказан у посебном пољу, а поља су обојена редом плавом, сребрном и зеленом бојом, док су сами хртови природне боје. Иако нама данас нису познати оригинални носиоци овог грба, о његову пореклу можда није од вишка споменути да се грб са истим шаржама јавља још у Сегарском грбовнику из 1282. године, где су на плавом штиту представљена три сребрна хрта у трку, а где је тај грб приписан краљу Угарске (Rey de Hungrie). На крају, као неки закључак, може се извести чињеница да је ово један од вероватно најчешћих грбова са наших простора који се јавља у средњоевропским грбовницима, те да је најчешћа верзија у којој се јавља она са црвеним хртовима у трку на сребрном штиту, али и да је тренутно настарији приказ овог грба са црним хртовима на златном пољу.

Одмах поред грба Славонске земље, на истој 60. ректо страни налази се грб грофа од Аграма у Венедској земљи (ориг. der grove volke von agrem bi saders in windesceme lande). На сребрном штиту црни брежуљак надвишен златном круном. Највероватније да је реч о Загребу који се у немачком говорном подручју називао Аграм. У хералдичкој историји града није остало забележено да је икада коришћен овакав грб, тако да је највероватније у питању још један од измишљених и приписаних грбова. Исти грб се налази и у Милтенбершком грбовнику.

[46] João Ribeiro Gaio, Coplas às armas da nobreza de Portugal, XVI век, стр. 9.
[47] Steen Clemmensen, Jörg Rugens Wappenbuch, Farum, 2013, стр. 97.

И на крају, преостаје нам још један грб са ових простора. На истој 60. ректо страни налази се грб грофа од Хрватске (ориг. grove vô carbatten/carbacten der ist cristen). На штиту раздељеном црвено и златно сребрна осмокрака звезда у горњем пољу. Овде је несумњиво реч о грбу Крчких кнезова Франкопана. Најстарији подаци о мотивима са овог грба датирају из 1330. године[48]. Прве приказе овог грба срећемо на средњовековним портоланима, а један од најстаријих портолана на коме је приказан овај грб у виду стега јесте портолан Анхелина Дулсерта из 1339. године. Ту се изнад града Сења види пободена застава са мотивима грба кнезова Крчких. Из нешто каснијих сфрагистичких извора сазнајемо да су се мотиви са овога грба налазили на печату Ивана Крчког из 1365/1366. године, на коме је представљен лав у пролазу који носи кацигу и на њој челенку са мотивима овога грба[49]. Отприлике у исто време, у виду хералдичког стега, овај грб се јавља и у Књизи о познавању свих краљевина непознатог шпанског францисканца, који га приписује Славонији[50]. Овај грб у виду хералдичког стега срећемо још и на портоланима Гиљема Солерија из 1380. године[51] и Габријела Вељасеке из 1447. године[52], као и на портолану Јакоба Русоа из 1550. године[53], те многим другим мање познатим мапама које су настале у време њихове власти и касније. Иначе, Крчки кнезови ће га користити као свој грб негде до средине XV када узимају име Франкопана, покушавајући да се повежу са старим римским патрицијима Франгипанибусима, а што је у то време било популарно, па заједно са именом стварају и нови грб који је ишао у прилог теорији о таквом пореклу. Овај грб користиле су и друге приморске породице као што су то били Доминис и Тетрић[54].

ЗАКЉУЧАК

После свега наведеног можемо извести неколико закључака. Имали смо прилику да се сретнемо са три врсте грбова: стварним историјским грбовима, грбовима насталим на основу историјских предхералдичких знамења, те грбовима који су у целости измишљени од стране аутора неког старијег грбовника. Последње две врсте су од посебног значаја, јер нам донекле осветљавају позадину настанка појединих грбова о чијем пореклу нисмо знали много или смо имали погрешну представу о њему, односно потврђују нам присутност одређених предхералдичких знамења која се често и у савременој хералдици покушавају на сличан начин хералдички да уобличе. Из описа ових грбова могли смо да се упознамо и са неким до сада непознатим подацима. Такође је значајна чињеница да у време настанка ових грбова њихов аутор или наручилац има информације о постојању неких значајних места у то време, а која ће касније, доласком Османлија, потпуно ишчезнути са политичке сцене Европе и временом постати terra incognita за већину страних аутора који би се на било који начин дотакнули ових простора. Осим тога, могли смо да видимо да су неки грбови настали много раније него што се претпостављало и да су заправо дошли са Запада. Могли смо да се уверимо да не потичу са ових простора и да нису плод маште дон Петра Охмучевића, иако ће захваљујући њему, пар векова касније, они постати саставни и неодвојиви део хералдике свих земаља овог простора.

---

[48] Viktor A. Duišin, *Naša Domovina*, Zbornik I-II, Zagreb, 1943, str. 210

[49] Rainer Pál, A Frangepán család címerváltozatai a XIV-XVI. században, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1986, стр. 353-254.

[50] Josip Smodlaka, Zemlje Južnih Slovena i njihovi grbovi oko god. 1330. u „Putu oko svijeta“ jednoga španskoga fratra, Split, 1931, стр. 23.

[51] Александар Палавестра, Илирски грбовници и други хералдички радови, Завод за уџбенике, Београд, 2010, с. 13.

[52] Исто, стр. 15.

[53] Guillmus Soleri, 1380, Carte marine de l'océan Atlantique Est, de la mer Méditerranée, de la mer Noire et de la mer Rouge, Bibliothèque nationale de France, Paris.

[54] Viktor A. Duišin, Naša Domovina, Zbornik I-II, Zagreb, 1943, str. 210

НАПОМЕНА

У првом делу овог рада, који је објављен у осмом броју Оцила, цитирана су два погрешна навода, а на која нам је пажњу скренуо господин Петар Јаначков из Бугарског хералдичког и вексилолошког друштва. Реч је о наводима блазона грба цара Србије који се јавља у Грбовнику Ханса Буркграфа и у рукопису MS. 373 Друштва антиквара из Лондона, где у првом случају треба да стоји: штит расцепљен на црвено са две златне греде и златно посуто црвеним љиљанима; а у другом случају: штит расцепљен на црвено са две златне греде и златно посуто плавим љиљанима

Овај рад је настао на подстицај господина Ивана Војникова, такође члана Бугарског хералдичког и вексилолошког друштва, који нам је скренуо пажњу на овај значајан извор за хералдику јужнословенских земаља■

Предлог грба Општине Трговиште

У августу 2016. године освојио је друго место на конкурсу за грб Општине Трговиште, аутор је дипл. инж. архитектуре Немања Милосављевић из Владичиног Хана.

Пише:
Бранко ТОДОРОВИЋ

Када је реч о месној хералдици, ми смо до сада говорили углавном о усвојеним грбовима, а неретко смо били сведоцима занимљивих предлога, који из разних разлога нису били усвојени.

Да бисмо ту неправду донекле исправили, а имајући на уму прилике у којима настаје наша месна хералдика, таквим предлозима ћемо у будуће посвећивати више пажње.

Како стоји и у наслову, овај пут ћемо говорити о предлогу који је у августу ове године овојио друго место на Конкурсу за грб Општине Трговиште, а чији је аутор дипл. инж. архитектуре Немања Милосављевић из Владичиног Хана.

У прилогу следе блазон и објашњење грба и стега, које потписује аутор предлога грба, господин Немања Милосављевић.

БЛАЗОН

Основни грб:

Штит: Плаво, кантар, са леве стране три сребрњака, у десном кантону равнокраки крст, све сребрно.

Средњи грб:

Описани штит окружен полувенцем од две гране боровнице са укупно 35 плодова, све природно. Изнад штита је постављена сребрна бедемска круна без круништа, а испод сребрна лента са плавим називом општине Трговиште.

Велики грб:

Описани штит, изнад штита је постављена сребрна бедемска круна без круништа, а испод сребрна лента са плавим називом општине Трговиште. Све је постављено на постамент – сребрни између две плаве валовите греде; и између два држача – Богородице која стоји на јастуку и саркофагу, у десној руци носи модел цркве Успења Пресвете Богородице са Вражјег Камена и држи златом оковано копље на ком је златним ресама обрубљен народни барјак Републике Србије; и Светог Николе који стоји на саркофагу и држи златом оковано копље на чијем врху је крст и на ком је, златним ресама обрубљен барјак Трговишта, све природно.

Барјак (Стег):

Уз копље вертикална греда плава са три сребрњака, а у пољу сребрном, хоризонталне греде близнакиње, и у левом кантону равнокраки крст, све плаво.

ОБЈАШЊЕЊЕ ГРБА И СТЕГА

Мали грб општине Трговиште представља троугласти штит (варјашки тип) плаве боје, као асоцијација на воду реке Пчиње која извире на територији општине Трговиште и представља најзначајнију реку тог подручја, а такође одређује и географску припадност општине Трговиште административном округу Пчињском по којој он носи назив.

У штиту централно место заузима сребрни кантар као традиционални симбол трговине, тј. симбол продавца и продаје, док су уз хералдички леви бок штита у средишњој зони налазе три сребрњака као симбол купца и куповине. Синтезом наведених симбола трговине, створен је тип речитог грба који графички описује име општине Трговиште, чији центар историјски представља место сусрета и окупљања локалног сеоског становништва ради робно-новчане размене.

У вршној зони штита на хералдичкој десној страни налази се равнокраки крст са троугластим крацима који симболизује борбу и страдање народа пчињског краја у периоду турског ропства и борбу за ослобођење у Балканским ратовима којим је ово подручје ушло у састав Србије. Крст симболизује православну хришћанску веру, а његова бела сребрна тинктура част и чистоту.

Средњи грб чини горе описани штит изнад којег се налази сребрна бедемска круна без мерлона. Тип хералдичке круне, дефинисан је на основу територијалне хералдичке праксе у Србији и указује на насељено место са бројем житеља мањим од 10.000.

Штит је окружен полувенцем од две гранчице боровнице, на којима се укупно налази 35 бобица

што указује на укупан број насељених места у општини Трговиште. Боровница је типична биљка високопланинске флоре, симболизује здраву и чисту природу чиме осликава природно окружење општине. Боровница генерализује и делатност брања дивљих, шумских плодова, лековитог биља и печурака, која је популарна међу становништвом трговишког краја.

Испод штита налази се лента са ћириличним натписом општине Трговиште.

Велики грб чини описани штит и бедемска круна са постаментом и чувари штита са припадајућим стеговима.

Постамент штита представља река Пчиња стилизована у форми трију трака у наизменично плаво-бело-плавој комбинацији које осликавају Трипушницу, Козјодолску и Лесничку реку - три реке које заједно граде реку Пчињу.

Хералдички десни чувар штита је Пресвета Богородица која је у вези са црквом Успења Пресвете Богородице на Вражјем камену као једном од доминантних геоморфолошких облика по којима је Трговиште препознатљиво. Богородица у десној руци држи модел средњевековне цркве чији историјски ктитор није познат, те се она доводи у улогу "духовне ктиторке" и заштитнице. Богородица стоји на саркофагу и тиме се симболично ближе одређује празник Велике Госпојине или Успења Пресвете Богородице (28. август), у низу Богородичиних празника, који се у православној Цркви сматра даном Богородичиног уснућа („упокојење“) и погребења. Под ногама Богородице се, по честом иконографском моделу, налази супедион (подножни јастук), чиме јој се одаје царско поштовање. Богородица левом руком придржава стег Србије као непосредно надређене територијалне инстанце.

Хералдички леви чувар штита је Свети Никола који је у вези с празником Преноса моштију Светог Николе („Летњи Св.Никола“, 22. мај) који општина Трговиште прослављa као градску славу и свог заштитника. Св. Никола стоји на саркофагу чиме диференцира празник преноса његових моштију из града Мире у Малој Азији у град Бари у Италији од празника Св. Николе на дан 19. децембар („Зимски Св.Никола“). Св. Никола левом руком указује на основни грб Трговишта, а десном руком приджава стег општине Трговиште.

Испод штита, а изнад стилизоване реке Пчиње налази се лента са именом општине Трговиште.

Стег Трговишта квадратног је облика што је уобичајена пракса у савременијој српској хералдици. Уз носећу ивицу стега налази се стуб плаве боје на којој су један над другим постављена три сребрна круга (plate), симболи сребрњака, тј. трговине. На средини стега покривајући једну трећину површине белог поља налази се троделна греда наизменично обојена плаво-бело-плаво, која симболизује реку Пчињу и крст у горњем углу слободне ивице стега са симболиком описаном у основном грбу ■

Биографија аутора:

Немања Милосављевић је рођен 30. 01. 1984. године у Врању. По струци је дипл. инж. архитектуре и дипл. теолог. Запослен је на месту професора верске наставе. Живи са породицом у Владичином Хану. Територијална и породична хералдика само су неке од сфера његовог интересовања. Тренутно је ангажован на послу графичког уређивања грбова у фирми Coat of Arms DataBase.

СИМБОЛИКА ГРБА БАРАЊЕ

на застави Земунске народне гарде из 1848. године

У српској обласној хералдици симболика једног броја земљаских грбова до данас је остала тајна, такав је случај и са загонетним грбом Барање који се јавља на застави Земунске народне гарде из 1848. године.

Пише:
Бранко ТОДОРОВИЋ

У српској обласној хералдици симболика једног броја земљаских грбова до данас је остала тајна, али укључивањем више научних дисциплина у истраживање симболике у српској обласној хералдици, почела су полако да се јављају објашњења симболика неких од грбова.

Такав је случај и са загонетним грбом Барање који се јавља на застави Земунске народне гарде из 1848. године. На тој застави грб Барање представљен је на плавом позадином и пасхалним јагњетом на зеленом тлу. Драгомир Ацовић у свом делу Хералдика и Срби за целу ту композицију каже: „Док су картуши са грбовима Срема и Бачке хералдички коректни и одговарају савременим хералдичким цитатима, грб Баната је изведен из грба Великокикиндског дистрикта, а уместо важећег грба Барањске жупаније употребљен је грб Илока (пасхално јагње)“ (Наведено дело, Београд, 2008, стр. 554). У фусноти на то још додаје: „Румски и Илочки округ Сремске жупаније били су Патентом укључени у Војводство, док Барања није, па се можда хтела нагласити претензија према Барањи тиме што се Илок, као територијално њој најближи део Војводства, тенденциозно пројектовао у Барању“.

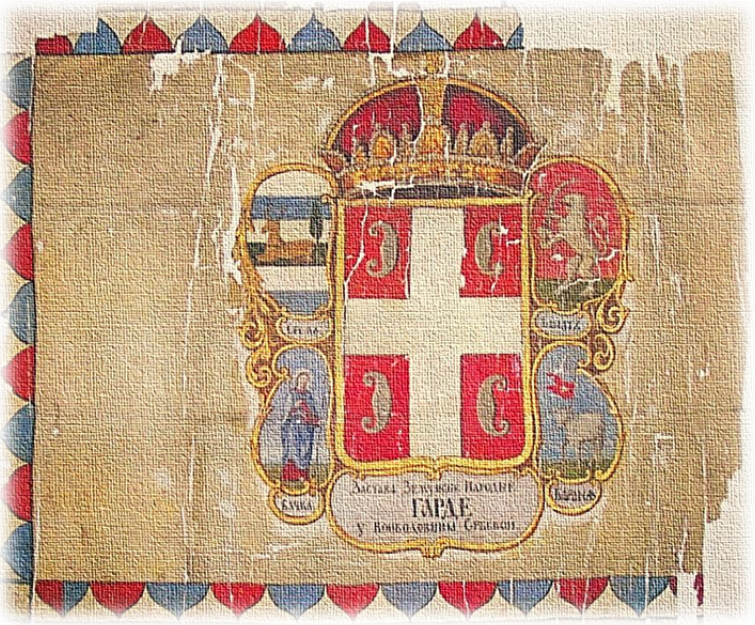

Иако вероватно ни самом Ацовићу то уверење није објашњавало разлоге за избор овог грба као грба Барање, поред постојећег и добро познатог печата-грба Барањске жупаније из 1694. године (слика испод), који је Барањи подарио краљ Леополд I након ослобођања Барање од Турака, и који се могао употребити једнако као што је употребљен и грб Бачке или Срема, али и због географске

оријентисаности Барање која до после Другог светског рата практично није имала са Осеком, који је са друге стране Драве, која јој је јужна граница, а камоли са Илоком који је далеко од ушћа Драве у Дунав (који је Барањи источна граница) и дубоко у Срему оријентисан првенствено ка Бачкој.

Чак не би било необично да се аутор грба послужио неким од важнијих грбова из Будимске епархије, којој је Барања у то време припадала, као на пример грбом Сент Андреје, која такође на свом грбу има пасхално јагње, или мало познате и недуго постојеће Мохачке епархије, која је била центар духовног живота барањских Срба после обнове Пећке патријаршије 1557. године, али ниједан траг који би се ту можда и појавио не би нас одвео до одговора на почетно питање.

До одговора ће нас одвести траг који се недавно појавио, и то из области која у проучавању хералдике није страна, али која сплетом околности није била била посматрана кроз праву призму. Одгонетка симболике грба Барање са заставе Земунске народне гарде из 1848. године лежи заправо у језику.

На мађарском језику именица bárány значи јагње, што нам поручује да је грб Барање заправо arma parlante, а што нам је до данас остало непознато јер тај грб никада и нисмо посматрали кроз призму мађарског језика. То је донекле и оправдано, јер у мађарској хералдици бар до сада није примећен сличан грб приписан Барањи, док се у српској хералдици први пут јавља тек у овом примеру из 1848. године.

Иначе, именица bárány је вероватно прасловенског порекла, и означавала је овна, чему у прилог говори и чињеница да се ова именица у свом изворном облику задржала до данас у западнословенским језицима, пољском, чешком, словачком, доњолужичкосрпском и горњолужичкосрпском језику, и да има исто значење.

Овај мотив ће се касније идеално уклопити у грб новоформиране Епархије осечкопољске и барањске, кога је осмислио и нацртао Драгомир Ацовић, а на ком ће симболизовати управо спасење које доноси православна хришћанска црква кроз свету тајну причешћа.

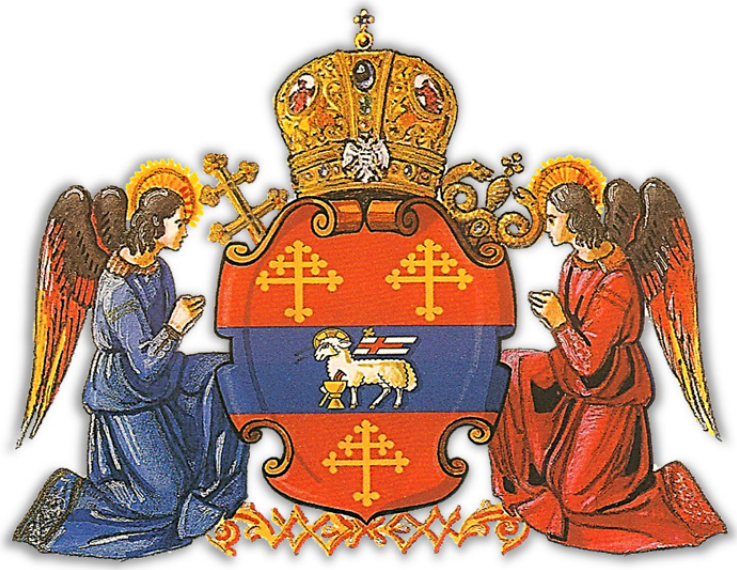

Први пут објављено на страницама Већа српске националне мањине Општине Дарда (vsnmod.hr) 7. марта 2016. године ■

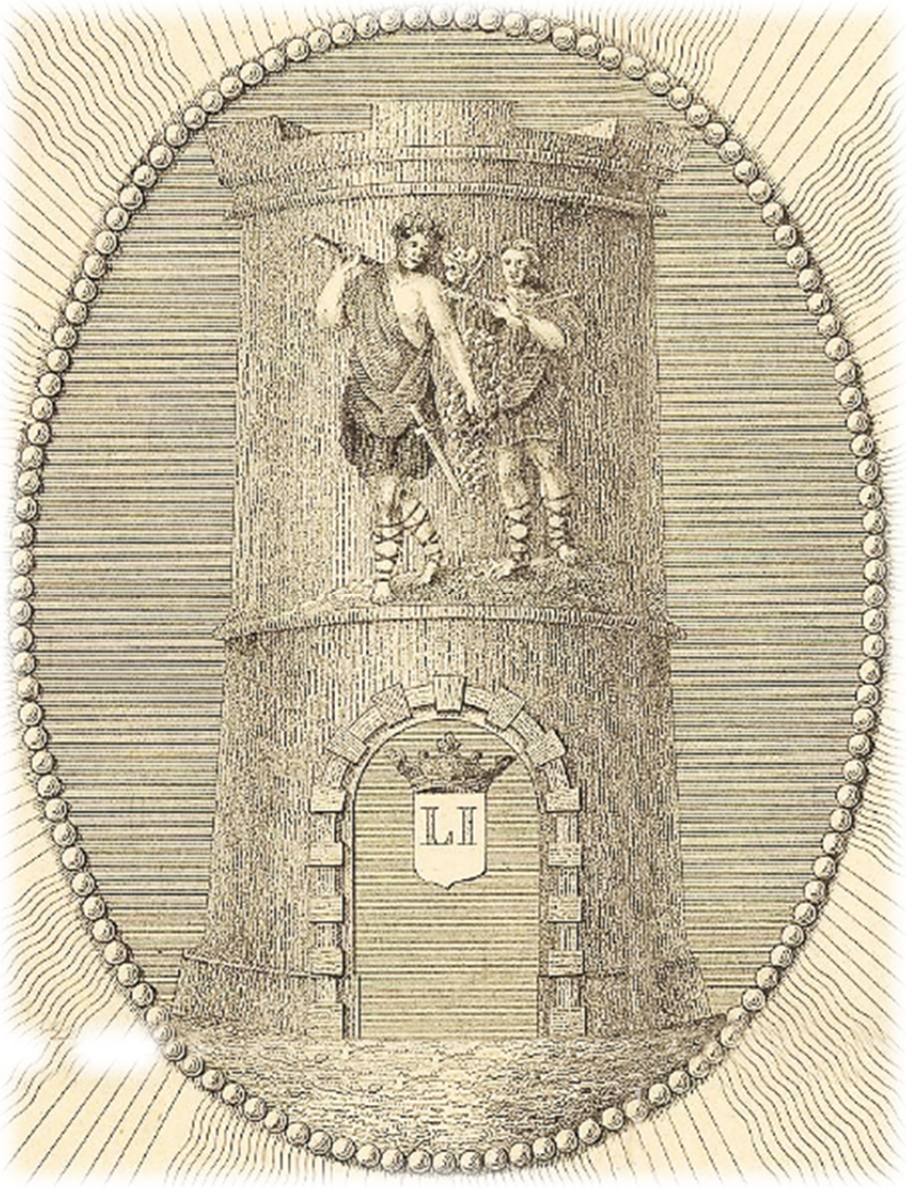

ГРБОВИ ПЕРАШКИХ КАЗАДА

Грбословље, слика перашког барокног сликара Трипа Кокоље (1661. – 1713.)

... драгуљ средњовековне Боке Которске, барокни градић основало 12 братстава, судбински везан за једино природно острво у његовој непосредној близини...

Пише:

Леонид КАМПЕ

Један од урбаних драгуља средњовековне Боке Которске свакако је Пераст, барокни градић смештен у њеном самом географском центру, управо на месту где се спајају которски и рисански басен, преко пута уског мореуза Вериге који повезује тзв. „унутрашњу Боку“ са тиватским заливом.

Само име насеља историчари етимолошки везују за илирско племе Пируста, мада за то не постоје материјални докази. Пирусте (грчки Πειρουσται) први пут помиње римски историчар Тит Ливије када говори о закључењу Трећег македонског рата 167. године п.н.е. наглашавајући да се ради о „civitas libera et immunis“ (слободним грађанима ослобођених од плаћања пореза). Ово племе, иначе познато по мајсторима – рударима, историчари међутим смештају много северније, између река Таре, Дрине и Лима. Римски императори су, пак, веома често користили знање и искуство Пируста тако што су их насељавали у близини својих рудних налазишта. Тако се у време цара Трајана дачански „Alburnus Maior“ (данас Вереспатак у Румунији) некада звао и Пиростарум. Зато управо назив Пераста неки сматрају за довољан разлог да Пирусте сместе на обалу Јадрана, мада не постоје подаци о постојању било каквог рудника у његовој близини.

Од свог постанка Пераст је судбински везан за једино природно острво у његовој непосредној близини. Географски положај острва Свети Ђорђе идеалан је за надгледање морског теснаца Вериге који је једина веза „унутрашње Боке“ са Јадраном.

Владати овим острвом увек је значило и контролисати кретање бродова унутар овог дела Боке. Тако је, по неким старим хроникама, илирска краљица Теута храбрим пераштанима дала на чување своју кулу на садашњем острву светог Ђорђа[1]. Мавро Орбини је мало прецизнији па, цитирајући Балтазара Сплићанина, наводи да су Пераштани (раније звани Пертани) ту обитавали још у време цветања старог Рисна. „Када су Римљани, ради одбране Рисна, подигли једну тврђаву на гребену данас званом Св. Ђурађ, предали су је на чување Пераштанима. Како су се истакли при одбрани тога града у борби с неким гусарима, добили су од цара Диоклецијана све повластице и широке слободе које су уживали градови под Римским Царством у Италији. То је било око године господње 292, па су увек живели слободни...“[2] О стратешком значају овог острва говори и податак да су последње фортификационе радове на острву извели Французи 1812. године оградивши острво високим зидом са топовском батеријом ради контроле мореуза Вериге.

С друге стране, ово острво је одувек припадало Котору. Которани су почетком XI века дозволили бенедиктинцима да на острву подигну самостан Светог Ђорђа, иначе тадашњег заштитника Котора. Као хередитар самостана помиње се град Котор, а опат самостана бира се искључиво из редова которске властеле. Котор самостану додељује и велике поседе међу којима и територију на којој се налази град Пераст. Дакле, Пераст се налазио на поседу самостана (опатије) који је био у власништву Котора.

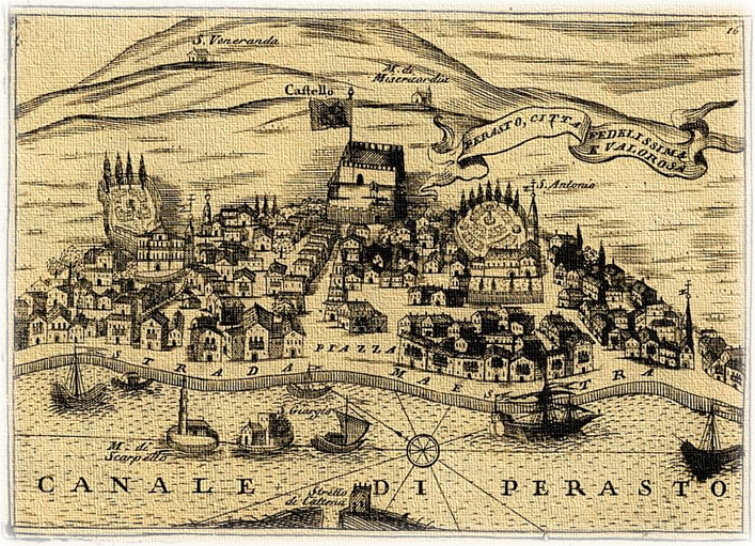

Чињеница да је Пераст административно припадао Котору је управо била и узрок за настанак казада. Пераст се неминовно развијао и временом му је све више сметала изузетно снажна которска администрација. Котор је, опет, на Пераст гледао као на своју имовину која треба да му доноси приходе. Зато је упорно ограничавао развој бродоградње у Перасту штитећи своја бродоградилишта и терао пераштане да од сваке трговинске трансакције десет посто прихода предају граду Котору. Управо је тежња за ослобађањем од которске доминације основни узрок за самоорганизовање виђенијих перашких породица и формирање првих (нелегалних) органа управљања у Перасту.

Немањићи су завладали Котором 1186. године и задржали су се у Боки до 1371. године. Неки историчари у овај период смештају појаву 12 „најстаријих“ перашких породица које су давале заставнике из својих редова. Тако поп Сава Накићеновић наводи да је Пераст „...од старине урешен био према дванајест а у исто доба досељених породица. – Стефан Душан Силни дозволио је Перасту, да изабира 12 особа од речених породица, које су биле означене за краљевску заставу“[3]. Други, опет, категорички одбијају ову тврдњу. Тако Павао Буторац чак цело једно поглавље своје књиге „Развитак и устрој перашке општине“ назива „Пераст за Немањића“ и у њему на скоро 4 стране покушава да негира тврдњу Накићеновића[4]. Како оба писца не наводе ни један квалитетан извор за своје тврдње то питање и даље остаје без одговора. Први писани траг о перашким казадама налазимо доста касније, средином XVI века, у доба млетачке владавине. Дубљом анализом писаних извора закључујемо да је управо Венеција имала и највећи утицај на рад

[1] Исто, Буторац на жалост не наводи изворе за ову тврдњу, мада је у њеној основи очигледно потреба пераштана да потврде власништво над наведеним острвом.

[2] Mauro Orbini, „Il regno degli Slavi“, Pesaro, 1601., страна 306.

[3] Сава Накићеновић, „Бока, антропогеографска студија“, Српска Краљевска Академија, Београд, 1913., страна 531.

[4] Павао Буторац, „Развитак и устрој перашке општине“, Госпа од Шкрпјела, Пераст, 1998., стране 17 - 21.

казада као уосталом и на остале аспекте живота средњовековног Пераста.

Шта су, у ствари, казаде? Романтична предања говоре да је Пераст основало 12 братстава (кућа): Смиловевић, Стојшић, Студени, Вукашевић, Шестокрилић, Шилопи, Братица, Чизмаи, Пероевић, Миоковић, Дентали и Рајковић. Писани извори говоре да се ради о најутицајнијим перашким братствима која су се ставила на чело пераштана у борби за осамостаљење од Котора и формирала првобитне градске институције у Перасту. Ова братства или казаде (млетачки casada, casata) су сачињавали заједницу (communitá) која је доносила све одлуке битне за живот и рад града (нека врста малог већа у дводомној скупштини). Све остале породице у Перасту (чланови великог већа или „universitá“) приклониле би се трајно по једној од ових породица стварајући тако својеврсне интересне групе које су им омогућавале учешће у политичком животу Пераста. Досељене породице такође би аутоматски припале некој од 12 казада.

Стављање Котора под власт Венеције 1420. године дао је „ветар у леђа“ пераштанима који су се одмах ставили у службу новог господара. Како је Пераст имао ту част да чува млетачку ратну заставу (Gonfalone di San Marco) свака казада је давала по једног заставника (Gonfalonier) да обавља ту значајну дужност. О великој посвећености којом су пераштани приступали овом задатку говори и податак да је чувајући ову заставу 8 заставника изгубило живот. Добри односи са Венецијом довели су до тога да 1585. године Пераст коначно постане самостална општина. Право патроната над острвом Свети Ђорђе 1634. године узима млетачки сенат.

Што се хералдике тиче, ту је ситуација још компликованија. Наиме, свих 12 породица око којих су се формирале казаде биле су поштоване и признаване као племство, али само у Перасту. Котор им (нормално) није признавао никакве повластице.

Венеција, која је племство признавала искључиво на основу феудалних поседа, није имала на основу чега да им призна статус племства. Сам Пераст, опет, никада није имао ни право ни могућност за додељивање било каквих повластица било коме. У хералдичкој заоставштини Пераста дефинитивно налазимо грбове свих ових 12 породица, касније и као грбове казада, али без икаквих назнака о правом (првобитном) власнику грба. Зато са правом можемо да закључимо да су то својеврсни „народни“ грбови, непризнати и невидљиви у хералдички тада потпуно развијеној Европи.

Једино место где можемо сагледати сву лепоту грбова перашких казада је слика „Грбословље“, вероватно рад најпознатијег перашког барокног сликара Трипа Кокоље (1661. – 1713.) која се чува у Музеју града Пераста. На слици је грб града Пераста уз којег су насликани грбови свих перашких казада. Испод сваког грба исписано је и име казаде.

Грбове перашких казада не можемо наћи у доступним грбовницима. Нема их чак ни у колекцији од 106 грбова која се чува на првом спрату Поморског музеја у Котору. Сасвим штуро их описује једино Павао Буторац[5] док се у Илирским грбовницима може пронаћи само једна од варијанти грба рода Рајковић (није грб казаде и за овај грб се уопште не наводи било каква повезаност са Перастом) и грб рода Шестокриловић (за који се наводи да је из Пераста али који уопште не личи на оригинални грб). Грбове казада зато тражимо у каменој пластици перашких палата и на надгробним споменицима на острву светог Ђорђа испред Пераста. Ови извори су обрађивани више пута, а хералдичарима ће, због недоступности грбова који

[5] Павао Буторац, „Развитак и устрој перашке општине“, Госпа од Шкрпјела, Пераст, 1998., стр. 107. – 120.

се налазе на острву светог Ђорђа[6], свакако најинтересантнији бити радови Мирка Вукасовића[7] и Мирослава Монтанија[8]. Оба аутора међутим само наводе камене споменике и описују их без неке детаљније хералдичке анализе.

На жалост, грбове казада Студени, Дентали, Вукашевић, Миоковић и Братица више не можемо наћи у тврдом материјалу. У ствари, грб казаде Миоковић налази се изнад улаза у двориште куће Миоковић на излазу из Пераста према Рисну али је грб потпуно оштећен и на њему се ништа не препознаје[9]. Вукасовић налази и грб казаде Братица на гробљу на острву Свети Ђорђе[10], али овај грб се у потпуности разликује од грба на „Грбословљу" тако да се вероватно ради о једном од грбова рода Братица који није прихваћен као грб казаде. Симболе казада Дентали и Вукашевић налазимо само као ликове на грбовима неких афилираних родова.

На процес идентификације и рекогнације грбова перашких казада велики утицај имају и два обичаја локалног племства. Први је да род који се у Перасту сматра за локално племство а који нема додељен грб као свој грб сме да истиче грб казаде којој припада. Тако грб казаде Шилопи налазимо изнад улаза у палату Бронза у Перасту, на прочељу куће Милошевић у Каменарима и у лапидаријуму на острву Госпа од Шкрпјела (као грб рода Замбела). Грб казаде Чизмаи налазимо изнад улаза у палату Брајковић – Мартиновић у Перасту (као грб Трифуна Марковића – касније прозван Мартиновић из 1623. године), на два места у дворишту палате Смекја у Перасту (као грбови Петра Смекје из 1764. године). Грб казаде Перојевић се чува у Музеју града Пераста али као грб надбискупа Матије Штукановића (1682. – 1743.). Грб казаде Смилоевић налази се над улазном капијом имања породице Чорко са палатом грађеном 1710. године.

---

[6] Острво је 1964. године изнајмљено на 99 година Суботичкој бискупији која га користи као своје летовалиште и забрањена је било каква туристичка посета острву.

[7] Мирко Вукасовић, „Грбови которских и перашких племићких породица", Вукчевић – Уликс, Котор и Весмарк, Београд, 2008.

[8] Мирослав Монтани, „Уз камене споменике на Отоку св. Ђорђа код Пераста", Зборник Хисторијског института Југославенске академије, део 5., Загреб, 1936., стране 347, - 369.

[9] Мирко Вукасовић, „Грбови которских и перашких племићких породица", Вукчевић – Уликс, Котор и Весмарк, Београд, 2008. страна 110.

[10] Мирко Вукасовић, „Грбови которских и перашких племићких породица", Вукчевић – Уликс, Котор и Весмарк, Београд, 2008. страна 102.

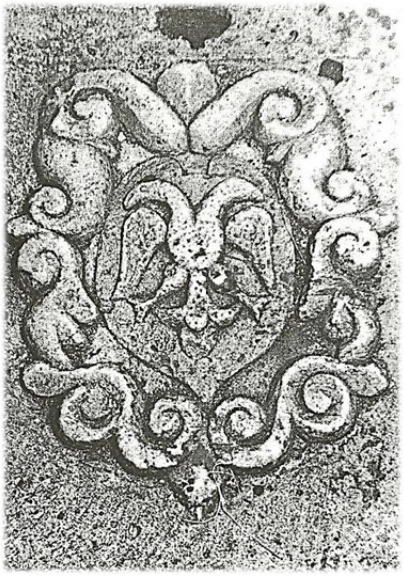

Други обичај је хералдички далеко занимљивији и састоји се у томе да сви припадници неке перашке казаде који су добили племићке повластице и право на грб, обавезно као један од симбола на грбу ставе симбол казаде којој припадају. Тако симбол казаде Смилоевић (струк смиља) на свом грбу истиче Државни саветник Шимун Иванов Мазаровић (племство и грб добио указом руског двора од 1837. године), симболе казаде Стојшић (столица) на грбовима истичу гроф (conte feudatorio) Вицко Бујовић (указ млетачког дужда Алвиза Мођенига из 1704. године) и гроф (conte) Иван Буровић (указ млетачког дужда Алвиза Мођенига из 1700. године). Симбол казаде Вукашевић (вук у скоку) може се видети на грбу Кристофала Видовића (грб из 1637. године на породичној гробници на острву Свету Ђорђе), симбол казаде Шестокрилић (соколово крило) на свом грбу истиче Никола Коловић Матикола (грб из 1785. године на породичној палати Лучић – Коловић Матикола) а симбол казаде Чизмаи (рука која држи суву грану) на свом грбу носи гроф (Conte veneto) Петар Смекја (указом млетачког дужда Петра Гриманија од 1748. године). Симболи казаде Пероевић (два укрштема пера) на грбовима носе Вицко и Никола Вуићевић (грб на породичној гробници на острву Свету Ђорђе) као и надбискуп барски и примас српски Андрија Змајевић (грб од 1671. године). Симбол казаде Дентали (риба зубатац) истичу на својим грбовима гроф и витез (conti e cavalieri) Матија Крстов Баловић (указ млетачког дужда Антонија Зена из 1763. године) и гроф пуковник (conte colonello) Франо Марјанов Висковић (одлука млетачког сената из 1695. године)

Мада постоји блага сличност са пољским клановима и њиховом хералдиком, институција перашких казада и њихова хералдика је свакако јединствена у свету. Сигурно да свака од казада заслужује детаљнију хералдичку анализу али то је већ тема за нека будућа истраживања ■

ОДРИЈЕВЦИ

И ЊИХОВА ГРБОВНА ПОВЕЉА

Пише: **Марек РИМСКИ**

историчар, члан Словачког генеаолшко-хералидчког друштва и сарадник ДСГ „Милош Обилић“

Превели:

Марко ДРАЖИЋ

председник ДСГ „Милош Обилић“

Бранко ТОДОРОВИЋ

потпредседник ДСГ „Милош Обилић“

Породица Одри не спада међу најстарије, најважније, најутицајније и најбогатије породице, а при том је и веома мало истражена, али с обзиром да њених потомака има и данас, то завређује да им посветимо нашу пажњу.

Најстарији помен овог, иначе у Словачкој честог честог презимена Одри, срећемо још 1517. године . У то време у селу Виница (мађ. Nyék) у Хонтианској жупи живео је Блажеј Одри[1].

Мађарски историчар Бела Мориц објашњава могућности настанка овог презимена, тражећи му корен у топониму Дриеново (Старо Дриеново, мађ. Ó Drenó)[2], које лежи северозападно од села Требушовце, у коме су у време настанка грба живели Одријевци. У мађарском дневном листу „Magyar Nemzet“ од 28. септембра 1967. године, Бела Мориц је проширио расправу о пореклу овог презимена, тако што је ово презиме повезивао са реком Одром, која протиче кроз Шлезију[3].

Водећи словачки етимолог Шимон Ондруш, у једној од својих књига скренуо је пажњу на тумачење прасловенске речи “одрь”, која је забележена у Западном Новохраду, у непосредној близини жупаније Хонт, која је у том облику значила ограду, плот, али и таван или амбар. Изворно, та прасловенска реч јавља се у више старословенских извора, а присутна је и данас у неколико словенских језика (бугарски и македонски имају множинску форму “одри”, као и презимена варирана на ову реч), али овај термин се јавља и као вишезначна реч, па тако представља још и постељу, кревет од дасака, дрвени трем, чеку за лов, или брану за рибу у реци. Ондруш види ову реч у норенима чешких топонима општине Одри и реке Одре, што указује и на потенцијалне корене назива словачке реке Оплотнице[4].

Француско порекло презимена потенцирао је један од најчувенијих изданака ове породице, Арпад Одри, позоришни глумац у Будимпешти, који је глумио у представама почетком XX века[5]. Он је сматрао да је презиме Одри несумњиво исте звучне форме као и француско Audry/Audrey, при чему је у томе налази и корене сопственом уметничком и боемском начину живота, а страно порекло, уз то

[1] BAKÁCS István. *Hont vármegye Mohács előtt*. Budapešť : Akadémiai kiadó. 1971, s. 67.

[2] MÓRICZ Béla. Odryák, (rkp.), s. 3. Мориц у рукопису пре свега пажњу посвећује грани породице која већ живи ван Словачке и Хонта, у Бачком округу (од 1802. године Бачко-бодрошка жупанија) и касније у Будимпешти. MÓRICZ Béla. Odryák, (rkp.), 102 s. Не знамо тачан назив, годину, као ни место настанка рукописа, али је вероватно да је написан пре 1967. године, а могао је носити назив Az Odry család (О породици Одри).

[3] CSILLAG Ilona. Ódry Árpád (Szemtől szemben). Budapešť : Gondolat, 1982, s. 12.

[4] ONDRUŠ Šimon. Odtajnené trezory slov. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 102-108.

[5] CSILLAG Ilona. Ódry Árpád (Szemtől szemben). Budapešť : Gondolat, 1982, s. 12-13.

још и француско, давало је на значају заправо њему самом. Непотребно је помињати шта је тих година уметност значила за Француску. Игром случаја, забележили смо појаву презимена Одер (у истој форми) у Француској, у пописима из XVII и XVIII века, у селу Болије на Лоари, поред града Нантеса, те у Сомерсету, у Енглеској[6].

Изворно порекло презимена остаје нејасно до данас[7].

Село Требушовце је испрва било словенско насеље[8], које је припадало Хонтском дворцу, током XIV века било је у власништву локалне властеле Тебегеција (мађ. Teebegeczi), у XVII веку као власник се бележи породица Бако, а у следећем столећу Понграцовци и Лонгаиоци[9]. Ово не помиње С. Боровски у својој монографији о Хонтској жупанији[10]. У суседним Требушовцима, у општини Камене Косихи, Дурковце, Шираков, где су касније живели потомци Одријеваца, имање је било у власништву више породица[11].

ГРБ

Грб Одријеваца подарио је Карло VI, 28. августа 1716. године у Бечу, Николи Одрију и његовим петорици синова, Андреју, Јовану, Мартину, Стефану и Михајлу „за одржавање верне службе краљу, у разним приликама, местима и временима". Повеља је објављена 10. децембра исте године на Генералној конгрегацији Хонтске жупаније, одржане у дворцу Бзовик[12].

Повеља је писана на пергаменту димензија 69.5 x 55 cm с додатком од 12 cm, обешеним печатом, у пречнику од 16 cm, у дрвеној кутијици. Укупну форму чини документ похрањен у металну футролу димензија 26.5 x 26.5 cm, са посебним простором за печат. На поклопцу су изгравирани иницијали I. O. (Ioannes или István Oder?) и 1724. година.

---

[6] Обратите пажњу на резултате претраге по имену за континенталну Европу и Енглеску. У Family search [на мрежи]. [cit. 2012-06-02]. Доступно на мрежи: <http://www.familysearch.org/eng/search/frameset_search.asp ?PAGE=/eng/search/ancestorsearchresults.asp>.

[7] Помоћ смо потражили од познатог словачког лингвисте др Милана Мајтана, који на основу свих познатих чињеница није успео јасно одредити порекло овог презимена. Потпуно је искључио само теорију о пореклу презимена по селу (Старо) Дриеново.

[8] STANISLAV Ján. Slovenský juh v stredoveku I. Bratislava : Národné literárne centrum, 1999, s. 299, види још GYÖRFFY György. 1987. Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Budapest : Akadémiai kiadó, 1987, s. 257. Требушовце се иначе први пут помињу 1247. године, али се сматра да су много старије, како само место тако и његов назив, који је настао од словенског великашког имена Требуша (који је скраћена верзија имена Trěbegostь) и такође је у вези са оближњим данас непостојећим селом Будислав, што је било локално властеоско име. Њихова имена као и чињеница да око ових двају места постоје локална имена за неке од старих мађарских племена (Keszi, Nyék, Gyarmat, општине Kamenné Kosihy, Kosihy nad Ipľom, Vinica – мађ. Nyék, Slovenské Ďarmoty, Chrastince – мађ. Harastigyormot) указују на његов економски и стратешки значај већ у периоду од IX-X века. За више детаља види: KRAJČOVIČ Rudolf. Živé kroniky slovenských dejín. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005, s. 102-103 a 125-130.

[9] Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III. Bratislava : Veda, 1978, s. 176. Мориц спомиње такође родовев Хиндејовца, Чехјовцоца, Паластјовца, види: MÓRICZ Béla. Odryák, (rkp.), s. 3. Помен ових родова у селу нисмо забележили. Vystriedalo sa v nej viacero vlastníkov, medzi ktorými však nikdy nefigurovali Odryovci.

[10] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Hontvármegye és Szelmecbánya sz. kir. város. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1906, s. 67-68.

[11] Погледајте појединачне убикације у: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I – III. Bratislava : Veda, 1977-1978.

[12] Грбовна листина Одрија налази се у прватној колекцији чији власник није спреман да открије своје име и друге личне податке који би могли да га идентификују. Повељу нам је омогућио да фотографишемо и да објавимо њену фотографију. Нисмо имали другу опцију или направити неколико детаљних фотографија слике и текста, или преписати читав текстуални део документа. Због тога, можемо да радимо само са преводом документа на мађарски, који се чува у породичној архиви потомка рода Ладислава Одрија.

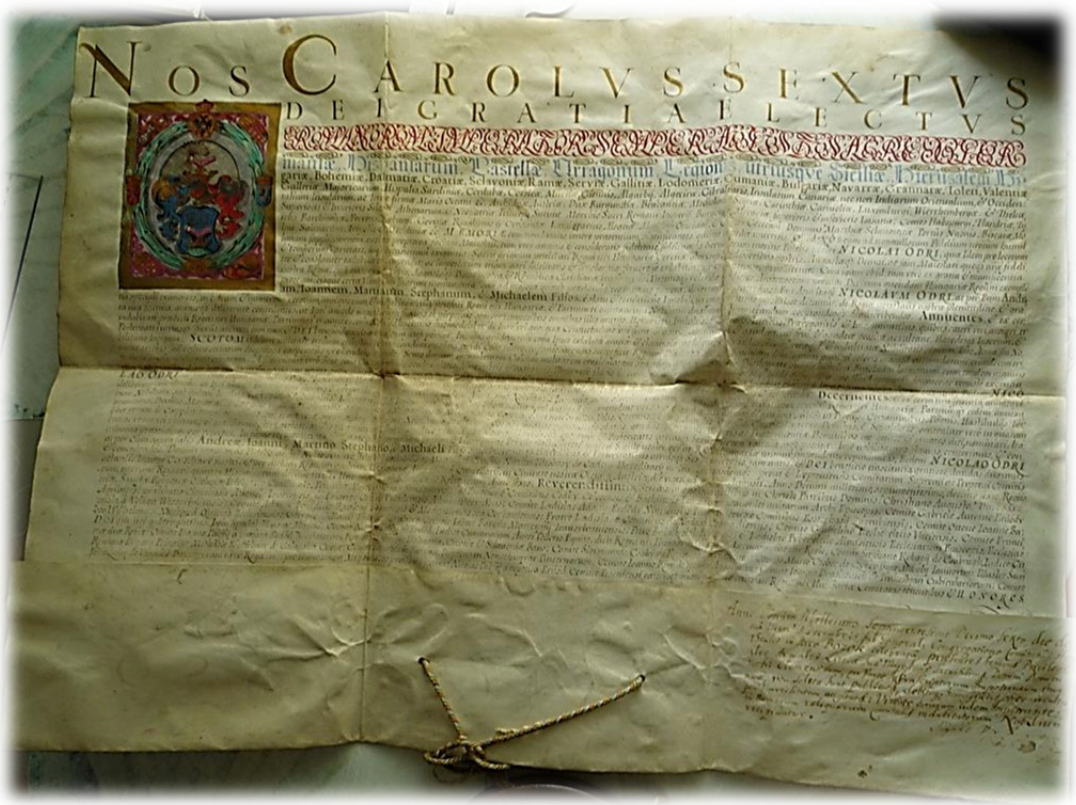

Минијатурна верзија обојеног грба налази се у горњем левом углу документа. Грб чини плави штит, у стопи зелени брег на коме је круна златна из које израста савијена рука природна, одевена у црвено, држећи једанаест класова пшенице природних боја. Кацига је отворена турнирска крунисана, на њој плашт плави постављен златнм и црвени постављен сребрним. Из круне се издиже раме као у штиту.

Иван Нађ у својим радовима, у којима описује грб Одрија, непрецизно утврђује боје (обе поставе плашта су златне, према њему) и делове плашта[13]. Тај детаљ је непрецизно наведен и у самој повељи, која за разлику од Нађеве интерпретације помиње сребрну боју, респектративно замењену за кестењасту[14].

Матичне књиге римокатоличке цркве у Каменим Косихима, парохији којој су припадали Требушовце, Дурковце, Шираков и Сељани, постоје од 1735. године[15], али не доносе довољно података да би се реконструисало породично стабло Николе Одрија и његових синова и унука.

О Николи не знамо много, не знамо кад је умро, али знамо да је био жив до 1720. године, када је, заједно са Јованом Одријем, забележен у инвентару жупанкијским грбовним и судским књигама[16]. Приближно време његовог рођења можемо одредити по једној судској пресуди из 1718. године, у којој се Никола Одри помиње као сведок, и где се наводи да у том тренутку има 65 година[17]. У истој пресуди

---

[13] „Foszladék jobbról aranyvörös, balról aranykék“, resp. „Decken: rg. – bg.“ За више, погледај: NAGY Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. Nyolczadik kötet. Pest : Kiadja Ráth Mór, 1861, s. 203 и на натукници Odry у: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch genealogischen Erläuterungen. Vierten Bandes fünfzehnte Abtheilung. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. Nürnberg : Verlag von Bauer und Raspe, 1893. – Budapest : Arcanum CD digitéka, 1999, необележене стране.

[14] „...hinc rubris et castaneis illinc veró flavis et coeruleis, ...“ Лична архива непознате особе, грбовна повеља породице Одри.

[15] SARMÁNYOVÁ Jana. Cirkevné matriky na Slovensku zo 16. – 19. storočia. Bratislava : Odbor archívnictva MV SR, 1991, s. 150.

[16] Magyar Országos Levéltár (ďalej MOL) v Budapešti, Archivum Regni No 79. Conscriptio Regnicolaris 1720, Lad. EE. No 4. Hont vármegye, s. 429. „Series Armalissarum et Curialissarum in Cottu Honthensi degentium...“

[17] „...Quartus Testis: Nicolaus Odri Nobilis Persona, Annorum Circiter 65. Ibidem Commorans...“ Погледај Морицову напомену: MOL, Tihányi család leveltára, P 683, 1718, X. 24. In MÓRICZ Béla. Odryák, (rkp), s. 5.

помиње се и име Јована Одрија, који је или други најстарији син Николе Одрија, који помаже свом оцу у поодмаклим годинама, или је пак Николин брат.

Андреј, Николин син, био је највероватније најстарији његов син – у документу се помиње међу децом као први. Године 1747. потврђено му је племство у Пештанској жупанији[18]. Његова супруга могла би бити Катарина Барношова (мађ. Barnos), о чијем идентитету трага налазимо једино у матичким књигама умрлих, где се помиње као жена Андреја Одрија, где је забележена као умрла на дан 1. фебруара 1735. године, у добу од 52 године[19], из чега видимо да је могла бити рођена око 1683. године, те да би њен муж могао бити рођен око 1680. године.

У просветитељства у Мађарској расте интензитет миграција словачког становништва према Доњој Земљи, све до области Бачке, Баната и Срема. Ово је такође дотакло и део породице којој је посвећен овај рад. О појединостима одласка из Хонта на југ немамо поближих података, али је сигурно да се у много чему разликује од мотива миграција других исељеника. Визија о бољем животу другде него на земљи на којој су живели стотинама година њихови преци прорадила је код Одријеваца средином XVIII века. На то су вероватно утицале обећане повластице за „неоколонисте“ – ослобођење давања пореза на рок од 6-10 година, обезбеђеност дрвне грађе за изградњу домова, дрва за огрев и слично[20].

[18] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 261..

[19] Štátny archív (ďalej ŠA) v Banskej Bystrici. Fond Zbierka cirkevných matrík (ďalej ZCM), kat. č. 659. Matrika zomretých Rímskokatolíckeho farského úradu v Kamenných Kosihách z rokov 1735 – 1786, s. 1.

[20] Podrobnejšie pozri SIRÁCKY Ján. Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966, s. 147 – 177.

Андрејевим синовима Грегору и Матеју, Бачка жупанија потврђује племству 1752. године, а исти се помињу и у општем попису племства жупаније из 1754/1755. године, док се име њиховог оца већ тада не помиње[21].

Четрнаест година касније (1766), Бачка жупанија потврђује племство и Грегоровим синовима, Павлу, Андреју и Алберту[22].

О Андрејевом потенцијалном другом сину, Јовану, не знамо скоро ништа, осим што је његово име поменуто у раније поменутој судској пресуди из 1718. године, с отвореном могућношћу да је Јован могао бити и Андрејев брат, како сматра Бела Мориц.

Међу првима који су населили Доњу Земљу, били су Николини синови Јован, Мартин и Андреј, који су се дошавши из Хонта населили у Бачкој. Потврда о племству им је издана 7. маја 1764. године, а у Бачкој жупанији потврђена 19. јануара 1765. године, тако да је по свему судећи пресељење трајало више од девет месеци. Синовима једног од Николиних синова (коме не знамо име) – Јошуи, Матији, Николи, Андреју, Јовану и Стефану, Бачка жупанија је потврдила племство 1776. године[23].

Према попису племства из 1754/1755. године, у Требушовцу остали су Мартин[24] и Михајло[25], док је Стефан по свему судећи умро као малолетан или непосредно пре пописа[26]. Ову грану породице табеларно је представио Мартон Слуха[27]. Хонтинска грана остала је на периферији, чему можемо заслужити и недостатак података о њима, те их зато теже и разумемо у генеолошком смислу.

Најважнији члан ове гране био је Андреј Одри, син Грегора. Он је рођен 13. новембра 1746. године у Требушовцу[28]. Уверени смо у ову чињеницу јер се цео живот Андреја у Хонту може испратити у историјским изворима. Према плочи у сомборској цркви која га помиње касније, Андреј је умро у добу од 77 година 1822. године (према табли у сомборској цркви 1823. године), што се поклапа са нашим налазима у матицама.

Од 1772. године Андреј је радио као службеник у државној канцеларији, а од 1776. био је председник суда у Бачкој жупанији. У Суботици је надгледао насељавање Срба у град према упутствима царице Марије Терезије, њихово практиковање православног црквеног обреда, као и насељавање римокатоличких Хрвата (Буњеваца). Био је један од руководилаца Суботице у време њеног највећег цветања, када Суботица постаје Слободни краљевски град (1779)[29]. Током терезијанских реформи (Ratio educationis) помогао је изградњу римокатоличке школе у граду. Сигурно је да је 1785. године служио и у једном од округа у Бачкој жупанији[30]. Обављајући своју редовну функцију, ускоро постаје и другим поджупаном, на чије место је постављен 7. априла 1789. године. Након смрти цара Јосифа II, повукао се са места другог поджупана, због неслагања са идејама које су окупирале жупанију, али 1791. године поново је реизабран на ту функцију. Шест година касније (1797) постаје и првим поджупаном, и на том месту ће остати до краја свог живота.

---

[21] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 261.

[22] Овај навод помиње се у мрежном месечнику Körkép Ada Panorama. In Körkép Ada Panorama. Címeres nemeslevelek – VII., november 2008, číslo 114. [online]. [cit. 2012-08-05]. Доступан на везици: <http://www.panoramada.co.rs/200811/1-20.php>.

[23] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 261 – 262.

[24] Исти Мартин Одри умро је 8. 3. 1743 у својој 50. години (*1693) у Банској Бистрици. ZCM, kat. č. 659. Matrika zomretých Rímskokatolíckeho farského úradu v Kamenných Kosihách z rokov 1735 – 1786, s. 5.

[25] Може бити да је Михајло умро 17. 4. 1768. у својој 67. години (*1701). У Банској Бистрици. Fond ZCM, kat. č. 659. Matrika zomretých Rímskokatolíckeho farského úradu v Kamenných Kosihách z rokov 1735 – 1786, s. 21. О том Михајлу, наиме, можемо претпоставити да је био Николин унук, као и син онога који је могао бити основач старије гране породице.

[26] Припада Стефану преминулом 3. 9. 1741. у својој 40 години (*1701) у Банској Бистрици. Fond ZCM, kat. č. 659. Matrika zomretých Rímskokatolíckeho farského úradu v Kamenných Kosihách z rokov 1735 – 1786 , s. 3 – 4.

[27] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 263.

[28] У Банској Бистрици. Fond ZCM, kat. č. 659. Matrika pokrstených Rímskokatolíckeho farského úradu v Kamenných Kosihách z rokov 1735 – 1786, s. 43, por. č. 56. Још једно питање поставља се око имена оца, који у овом записи помиње се као Јурај (Georgius), није Грегор (Gregorius), али ова имена су у прошлости често слично уношена, па не чуди ако је дошло до грешке. Слуха у табели приказује његову годину рођења као 1745.

[29] IVÁNYI István. Szabadka szabad királyi város története. I. rész. Szabadka : Bitterman József könyvnyomdájából, 1886, s. 246.

[30] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei I. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 91.

Почетком 1801. године откупио је од Краљевске коморе посед у Пачиру (село крај Сомбора), након чега почиње да користи предикт Пачирац (мађ. Pacséri)[31]. Слуха сматра да су предикте почели да користе разни чланови породице још пола века раније, према општинама у којима су живели, па су тако Пачирци (према српском месту Пачир) постали потомци Андреја (сина Николе Требушовца), а Немешмилетићи (према српском месту Светозар Милетић, мађ. Nemesmilitics) потомци других двојице синова, чија имена не знамо[32].

Током Андрејевог службовања на месту поджупана, његовим залагањем је изграђен и повезујући канал (Ференцов канал) између Дунава и Тисе. Такође је допринео улепшавању града Сомбора, који је био резиденцијални град Бачке жупаније, те завршио издрадњу Жупанијске куће (касније познате као „Жупанија“). Град је након тога постао важним средиштем живота у Бачкој. Према сачуваним сећањима његових савременика, Андреј је остао упамћен као одан, образован, конзервативан, и као неко ко се није исувише одушевљавао идејама Француске револуције. Заслужан је и за доделу грбовнице једној од најрепрезентативнијих општина жупаније[33]. Умро је 8. 12. 1822. године у Светозару Милетићу, где је и сахрањен[34]. Кад је умро, новине Vereinigte Ofner-Pester Zeitung писале су да је те године власт изгубила једног од најпоузданијих људи[35].

Андреј је имао тројицу синова, са првом женом Јоланом Латиновичевом сина Јосифа, а с другом женом Аном Ковачевом имао је Андреја – који је био главни службеник, и Грегора, који је био запослен у канцеларији жупанијског председатеља[36]. Најстарији Андрејов син, Јосиф наследио је трудбеништво, пословне вештине и способности својега оца. Нисмо успели сазнати податке о томе да ли је био ожењен, те да ли је имао потомства. Многи су говорили о томе, да је и прерастао углед и значај својега оца, да је био позната личност, дружељубив и сусретљив (надимак му је био „abrakos lo“ – са свакиме се увек поздрављао климањем главом, што је подсећало на коња који сагиње главу на појилу кад пије воду)[37]. Јосиф је живео у Баји, која је била један од већих центара у земљи. Рођен је у Новом Саду 1792. године[38]. Два пута је именован на место овлашћеног правног заступника, први пут 1825. године, други пут 1830. године. Током овог периода, званичници жупанијског уреда били су скоро сви Одријевци. Јосиф је био посланик у Регионалној скупштини у Братислави. Недуго затим, 1832. године, постао је првим поджупаном, и на том месту је остао наредних десет година. Године 1838. одржани су избори за Државну скупштину, на којима су се водиле велике битке за место првог поджупана између Јосифа Одрија и Алберта Антуновица, из које је победоносно изашао Јосиф[39]. Три године касније (1841) добија још један мандат на место поджупана, али на том месту неће више дуже остајати, јер ће пар дана касније бити именован за саветника Мађарске краљевске губернаторске скупштине. Након доласка Јосифа Одрија на ово место, он доводи доста нових људи из Бачке, међу којима су Одријеви већ били присутни, и тако се њихово „царство“ поново вратило на велику сцену[40]. Током година револуције (1848-1849) остао је веран Хабзбурзима. Остало је забележено, да је једном приликом примио делегацију младих људи у Губернаторском савету са њиховим револуционарним захтевима, након чега је, према сведочењу присутног Алајоша Дегрехоа, лице Јосифово Одрија променило је боју „у жуто-зелену“[41]. Умро је 1854. године у Будимпешти.

---

[31] MOL, A 57, Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii, zv. 60, s. 306 – 308 a 372.

[32] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 261 – 262.

[33] MÓRICZ Béla. *Odryák*, (rkp.), s. 23 – 24.

[34] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei I. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 139.

[35] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei I. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 189.

[36] SZLUHA Márton. Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest : Heraldika Kiadó, 2002, s. 262-263.

[37] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei II. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 193.

[38] NAGY Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. Nyolczadik kötet. Pest : Kiadja Ráth Mór, 1861, s. 203.

[39] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei II. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 192.

[40] BOROVSZKY Samu. Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei II. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 195

[41] BOROVSZKY Samu. *Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegyei II*. Budapest : Országos Monográfia Társaság, 1909, s. 197.

Један од синова Андреја Одрија и његове друге жене Ане Ковачов био је Грегор, а Грегоров син Лехел (рођ. 1837), био је познати оперски певач. Рођен у Светозару Милетићу, и остао је упамћен по својим извођењима у многим позориштима Мађарске.[42] Његова деца су такође следила уметнички пут свог оца. Лехел је такође био интересантан и зашто што је био крштен као католик, као и преци му, али је прешао у реформате како је крстио и своју децу.[43] Најчувенији од њих био је Арпад, позоришни глумац, један од најзначајнијих глумаца с почетка XX века у Мађарској. По њему је названо још увек постојеће позориште у Будимпешти Театар Одри. Неки од његових реквизита чувају се и данас у колекцији будимпештанског Бајор Гизи Синесмузеума.[44]

Хонтински Одрији

Али вратимо се још једном на територију Словачке и Хонтинске жупаније. Хонтински Одрији, како смо поменули више пута, нису припадали богатим и проминентним породицама. Средином XVIII века напустила их је грана, која је такође директан потомак оне која је предмет ауторове студије, са простора Требушовце и преселила се у оближњу Камену Косиху, а одакле се касније приженила у такође оближњи Туровиец. Најпознатији изданак хонтинске лозе био је Имре (рођ. 1821), који је био заклетник у Жупанијском суду. Имре је рођен кратко након смрти свог брата истог имена, који је трагично преминуо након своје женидбе Розалијом Ајтић-Хорват, годину дана раније (1820). Имретов син Никола био је помоћник у порезном уреду у Шахацу. Његов брат Золтан био је римокатолички свештеник у Шахацу и Модрој Камени. Умро је веома млад 1911. године у својој 31. години. Ладислав Орди, прадеда коаутора, био је банкарски службеник у Шахацу, умро у Лоптовском Микулашу (види родослов).

У Зибмахеровом лексикону описан је грб, који је почела да користи „пачирска“ лоза на прелазу из XVIII у XIX век, без потврде новом повељом, и који се разликује од основног грба. Нови грб је плави штит, а на зеленом брежуљку медвед, држи у панџама зелене јеле, исти знак је и у челенци.[45] Другог трага о овом грбу још нисмо нашли.

[42] MÓRICZ Béla. *Odryák*, (rkp.), s. 68.

[43] MÓRICZ Béla. Odryák, (rkp.), s. 69.

[44] Gizi Bajor (1893 – 1951) била је позната мађарска глумица. Погледај релевантне кључне речи у: Magyar életrajzi lexikon. In Magyar életrajzi lexikon 1000 – 1990 [доступно на мрежи]. [cit. 2012-08-05]. Доступне на мрежи: <http://mek.oszk.hu/00 300/00355/html/>.

[45] За више о Одријима-Пачирцима види: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch ... Nürnberg : Verlag von Bauer und Raspe, 1893. – Budapest : Arcanum CD digitéka, 1999, ненумерисане стране..

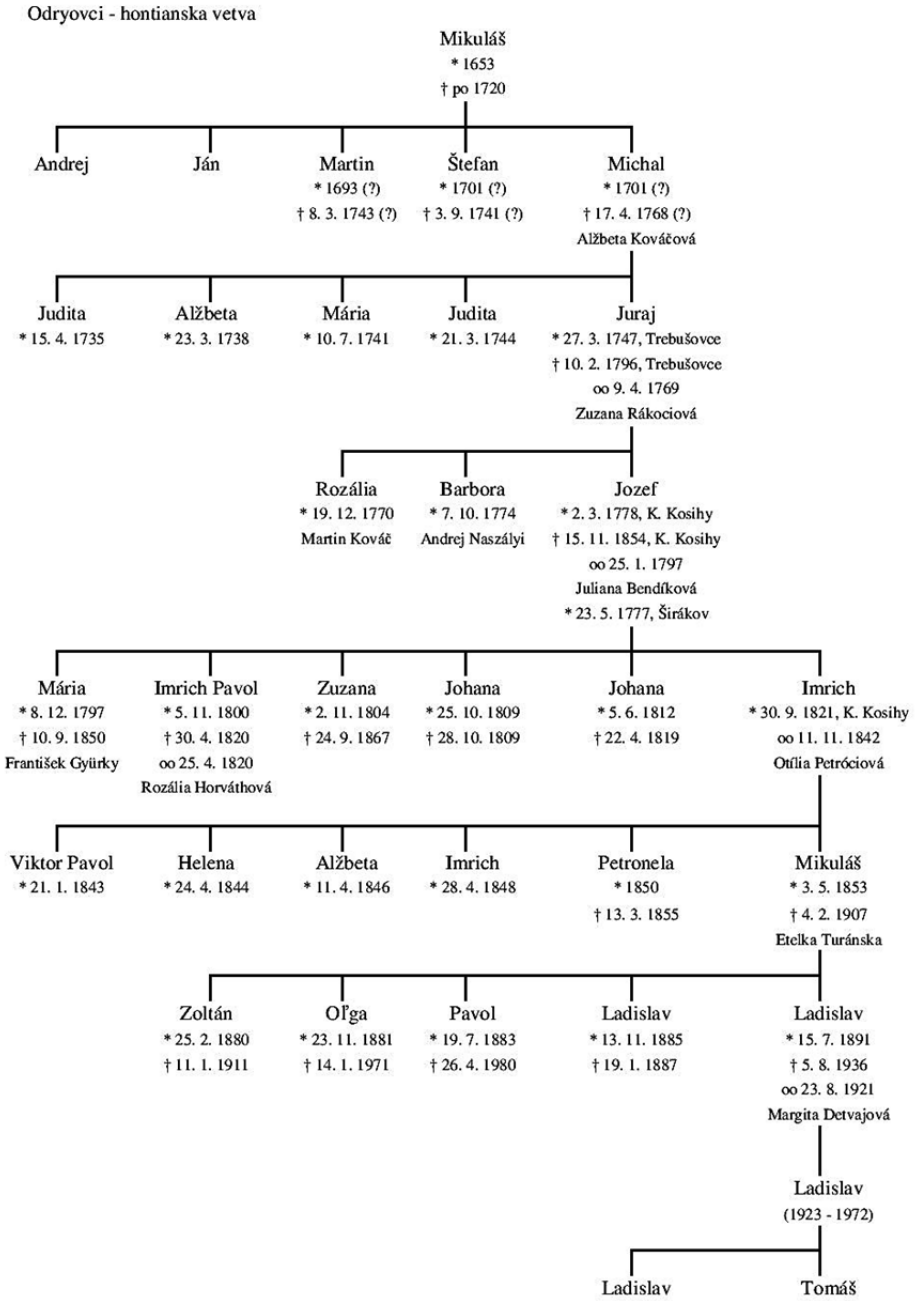

Поред тога, грб на повељи и замењеном „пачирском“ грбу с медведом који држи јелу налазимо на још најмање три места, од којих су сви у Србији.[46] У Римокатоличкој цркви у Светозару Милетићу, где је сахрањен и Андреј Одри (поджупан), постоји грб на спомен плочи с годином 1823. (на табли је нетачно означена 1823. године, јер смо утврдили да је Андреј Одри умро годину дана раније, в. слике 4-6). Грб се од основног разликује по броју класова пшенице, који се у односу на оригинал разликује у 11:1. Осим тога рука је оклопљена и без присуства брежуљка.

На плафону Градске куће (Жупанијске зграде или само Жупаније) у Сомбору грб је прекрасно нацртан. Класова је овде једанаест, али нема круне у штиту, из које рука израста, а такође је оклопљена као и претходна, одежда није црвена, а брежуљак је замењен зленом подлогом.

Изнад портала на фасади друге зграде у Сомбору, у улици Стапарски пут 6, поред Жупаније, на Тргу цара Уроша, налази се скулптура грба Одријевих, али јој недостају класови пшенице, вероватно због техничких могућности прецизне неизводљивости истих, који би угрозили чврстину скулптуре. Са

[46] Слике нам је обезбедио грађанин Сомбора Срђан Векић, коме и овом приликом желимо да се захвалимо.

страна грба налазе се иницијали J. O. (Јосиф Одри?), док шлем замењује војна капа – чаков (прим. прев. кожна војна капа са каишом испод браде, мађ. csako).[47]

Како бисмо разјаснили преостале нејасноће, а посебно оне у вези старијих генерација Одријеваца, било би потребно извршити истраживање у неколико архива, како у Словачкој, тако и у иностранству[48]■

Овај рад је објављен раније у Гласнику Словачког генеалошко-хералдичког друштва (Genealogicko-heraldický hlas, 2016, година 26, број 1, стр. 24-34; ISSN 1335-013), под називом „Odryovci a ich gerbi", а потписује га Марек Римски-Ладислав Одри.

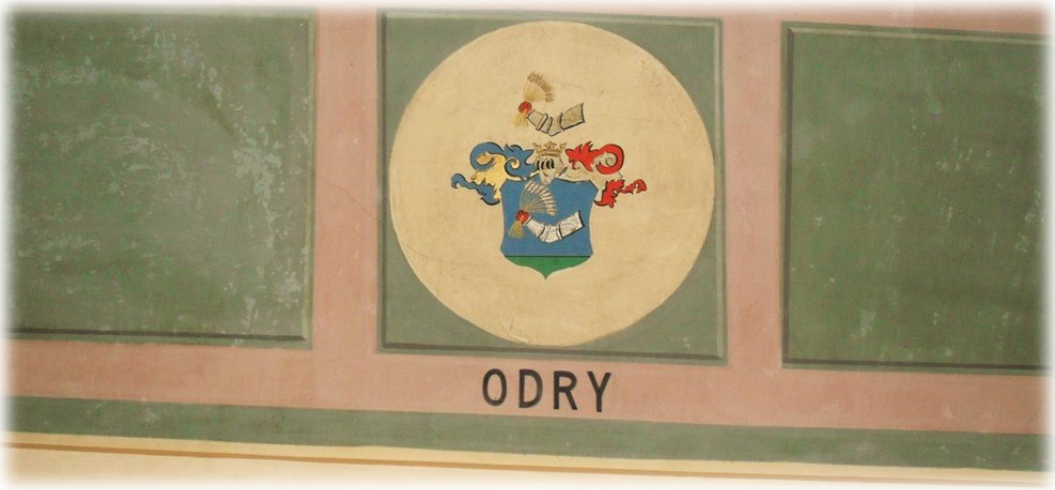

[47] О згради немам прецизну инфомацију, не знам време настанка као ни и околности под којим је настала. Сомборци само потврђују нам да та зграда није стамбена и да нема уобичајену улогу. Покушали смо да контактирамо локалне историчаре, генеалоге и хералдичаре, али због кратког рока, нажалост нисмо успели ништа да сазнамо.

[48] Архивска грађа Хонтинске жупаније налази се у Државном Архиву у Банској Бистрици. Према речима запослених, тамо се чува 55 кутија, које су тренутно необрађене и недоступне истраживачима.

ИНТЕРВЈУ

∞

Јоаким Спулер

оснивач WappenWiki подухвата

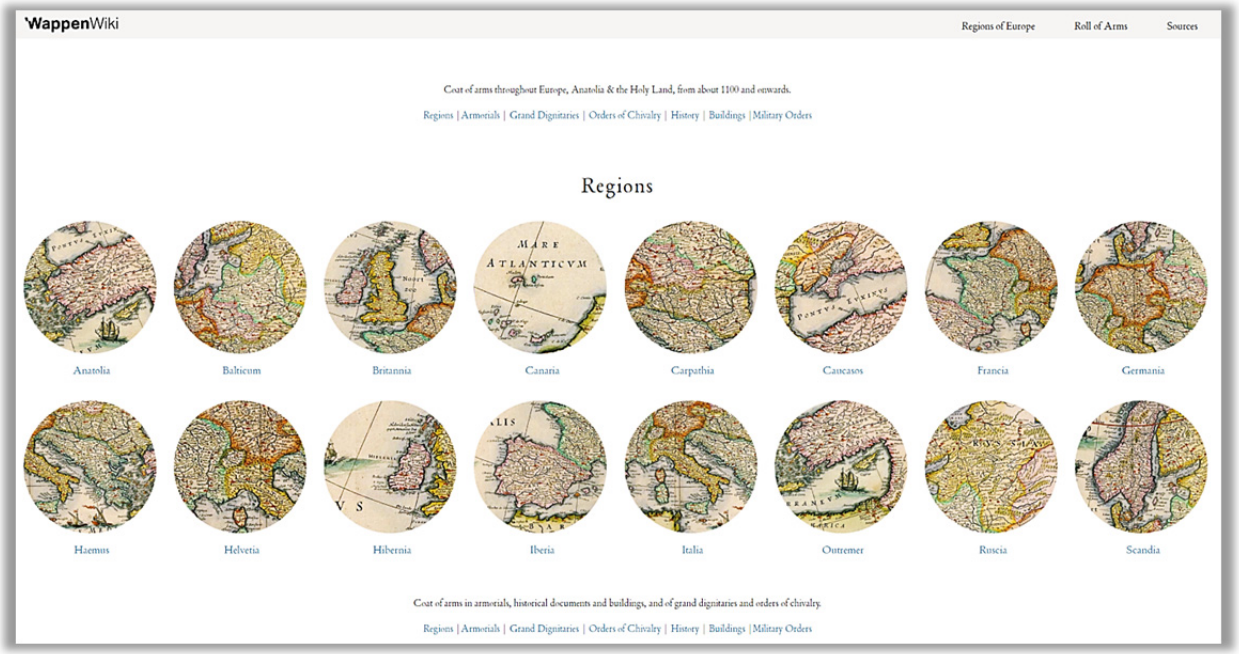

WappenWiki - јединствена википедија хералдике, место на којем се налазе грбови средњевековне Европе, Анадолије и Свете земље.

Пише:
Марко ДРАЖИЋ

Јоаким Спулер је млади хералдички уметник из Стокхолма, својевремено је био учесником неколико занимљивих подухвата на пољу хералдике, а данас се његово име везује за можда најзначајнији мрежни пројекат из ове области - пројекат WappenWiki.org

Интервју са овим хералдичким предузетником је водио г. Марко Дражић, председник ДСГ „Милош Обилић“.

Поштовани господине Спулер, реците нам шта је то WappenWiki пројекат?

WappenWiki пројекат је страница на Вики мрежи на којој се могу наћи различити европски грбови, од личних и земаљских грбова, па до целих збирки грбова, или пак хералдичких представа одређених историјских догађаја које прате хералдички мотиви, и слично. Сви грбови су представљени по једном обрасцу и у векторском формату, а раздобље које покривају односи се на период од XII до XIX века.

Ко је идејни творац WappenWiki пројекта?

То бих био ја, Јоаким Спулер, рођен седамдесетих година у Шведској, где живим и радим. Иако по занимању нисам историчар, историја и хералдика су постале предметом мојег интересовања још откада сам гледао Ајванхоа током осамдесетих година. Цртање је такође моја велика занимација, тако да је рад на WappenWiki пројекту спој ове три моје велике љубави.

Који су били разлози за покретање WappenWiki пројекта?

Када сам започео своје бављење хералдиком, огроман број извора појавио се у писаној форми. Тако сам започео да цртам те грбове, односно да их чиним сликовитим, и након неког времена имао сам нацртаних око 500 грбова на свом рачунару, те сам помислио да би било сјајно да их поделим са осталима, управо онако како су то раније урадили на страницама попут EarlyBlazon.com, Heraldique-Europeenne.org Арнауда Бунела, или BrainTimms.fr Брајана Тимса. Они су ме инспирисали да покушам нешто слично и сам да урадим.

Коме је страница намењена?

Намењена је свима онима које занима историја и хералдика, на пример, грбови са WappenWiki странице коришћени су за израду двеју популарних видео игрица, Europa Universalis и Crusader Kings, у продукцији Парадокс Дивилопмент Студија.

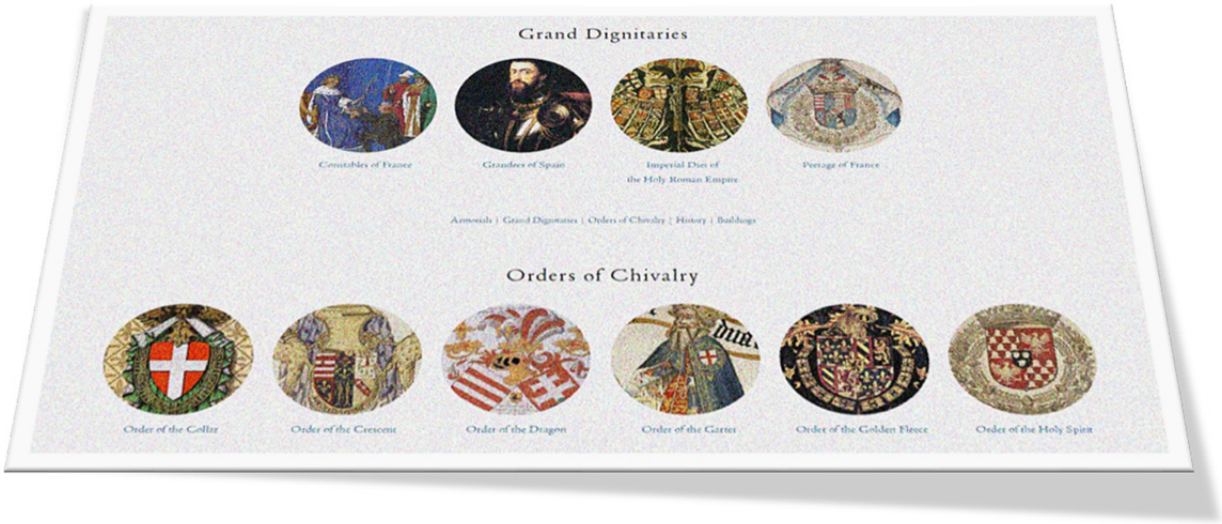

Грбови на страници су веома прецизно и лепо урађени. Ко црта?

Скоро све грбове (99.9%) цртам сам, углавном их прво скицирам оловком на папиру, а затим их дигитализујем на рачунару. Неке промене, попут мењања тинктура, померања мотива, или комбинација мотива из различитих грбова, у циљу стварања нових, понекад раде и други WappenWiki чланови.

Које изворе користите за цртање грбова?

То није једноставно питање, WappenWiki користи обиље извора за цртање грбова. Све од блазона, слике, рељефа на зградама, грбовника, сликарских дела, карата, књига, итд. Највише волим кад имам два извора у којима се јавља један идентичан грб, јер на тај начин могу да потврдим његову аутентичност. На самој страници налази се одељак где се може видети неки од извора који су до сада коришћени.

Шта подразумева рад на пројекту?

Прво и највише, стрпљење. Цртање грбова уме да одузме доста времена, а уколико још обрађујете цео један грбовник, то уме да буде и помало досадно. Најбоља ствар је ипак у томе, што кад једном урадите грб у дигиталном формату, било какве промене касније је веома једноставно направити, било на самом грбу било кад је у питању његов носилац.

Из којег дела света стиже најбољи материјал?

То би били грбови крсташких земаља, према којима сам посветио и највише пажње, а најинтересантнији су били они које сам цртао само на основу блазона.

Шта може да се поправи?

Много тога, кад мало боље погледам, пројекту као да нема краја. Волео бих да побољшам рад саме интернет странице, прецизније категоризујем земље, имена, титуле итд. Такође би било занимљиво урадити интерактивну карту са грбовима.

Ко и како може да допринесе развоју пројекта?

Свако може да учествује, и помоћ других је добродошла. Све од сређивања грбова, прављења нових страница на пројекту, или једноставно сређивања текстова.

Имате ли неке претходне или паралелне радове или пројекте?

Учествовао сам у хералдичком делу рада на видео игрици Europa Univeralis. А иначе, ово је мој први хералдички подухват ове врсте.

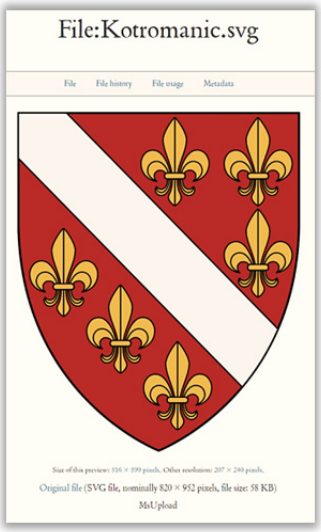

Какво је ваше искуство у хералдици?

Моја проучавања и истраживања на пољу хералдике трају нешто више од дванаест година, од чега сам се око пет година радио и као хералдички уметник, иако је све време мој главни фокус заправо на WappenWiki пројекту.

Како сте задовољни материјалом из корпуса тзв. илирске хералдике?

Илирска хералдика ми је доста помогла у раду на WappenWiki пројекту, и веома ми се допада уметнички стил у коме су рађени Фојнички и Кореније-Неорићев грбовник.

Пратите ли српску хералдичку сцену и како је оцењујете?

Само деломично сам упознат са српском хералдичком сценом, али бих волео да имам прилику детаљније да се упознам са српском хералдичком сценом.

Који су планови за даље?

Два велика циља јесу довршен Бергсхамарски грбовник (1441-1456) и довршен Велики грбовник витезова Златног руна (1429-1461). Било би такође сјајно ако би се могле додати хералдичке кациге са челенкама на поједине грбове ■

ХЕРАЛДИЧКА ДРУШТВА

- - -

32. МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП ГЕНЕОЛОГИЈЕ И ХЕРАЛДИКЕ У ГЛАЗГОВУ

члан Управног одбора ДСГ „Милош Обилић“, г. Горан Анђелковић, био је српски представник 32. Међународног научног скупа генеологије и хералдике који је одржан у Глазгову

Пише:
Хаџи Горан АНЂЕЛКОВИЋ

Као српски представник 32. Међународног научног скупа генеологије и хералдике који је одржан у Глазгову, желим да поделим са вама утиске и колико ми простор дозвољава све информације са овог научног окупљања познаваоца и љубитеља из ових области.

Иако је било неких техничких проблема око пријављивања, домаћини су се показали у најбољем светлу и организовали манифестацију на највишем нивоу. Већ по доласку на аеродром у Глазгову осетила се празнична атмосфера коју је украсио и сунчани дан. Није било тешко наћи адресу за већ резервисано преноћиште, јер су људи били веома љубазни и гостољубиви. Можда ће вам се чинити чудним, али скоро сви са којима сам разговарао су знали где се налази Србија и барем опште познавање наше историје. Тих дана је у Единбургу била организована светковина оркестара народних инструмената и такмичење незаобилазних гајдаша. Тако се на улицама Глазгова могло видети неколико група гајдаша које су својом свирком увесељавале пролазнике. Био сам почаствован да иза кулиса одсвирам једну нашу песму коју је публика гласно поздравила. Наравно, и само приморско

место је одисало празничним осећањима. На улицама су се препознавали странци мушког пола, јер нису носили традиционалне килтове.

Међународни научни скуп генеологије и хералдике ове године је одржан у Глазгову, највећем приморском граду Шкотске Краљевине, Уједињеног Краљевства (коју ми скраћено и неправилно називамо Енглеска), у периоду од 10. до 13. августа 2016. године. Окупио је бројне познаваоце и љубитеље ових научних дисциплина. По завршетку научног скупа, део учесника је наставио дружење обиласком историјских и културних споменика.

Први дан научног скупа је почео кишним јутром, али је дочек био веома срдачан уз кафу и чај са колачићима. Упознавање са учесницима је трајало све време нашег дружења, али језичке сличности су одмах привукле одређене заједнице. Међу словенским и балканским учесницима су били представници Бугарске, БЈР Македоније, мађарске националне мањине у Румунији, Румуније, Русије и моја маленкост као представника Србије. Блискост језика и географских простора нас је упућивала једне на друге. Желећи да што више упознам и остале учеснике, ступао сам у разговор са представницима са разних континената. Најприсније односе поред балканско-словенске групе сам успоставио и са Скандинавцима, Канађанима, Американцима (САД и Бразил), Французима, Италијанима, Кинезима и Аустралијанцима. Подразумева се да су домаћини били сусретљиви и веома пажљиви са сваким учесником током научног скупа, тако да ми је сусрет са њима био незаобилазан.

Током дана је поред свечаног отварања од стране председнице научног скупа госпође Елизабете Роудс (Elizabeth Roads) и секретара Алекса Максвела Фајндлатера (Alex Maxwell Findlater), било уручено више признања и награда заслужним учесницима. У склопу просторија је постављена и изложба предмета и одличија, међу којима сам приметио и Краљевски орден Светога Саве додељен Краљевској кући Шкотске који се додељује још од Краља Милана Обреновића.

Поподне, научни скуп је званично отворио пречасни отац Иан Торенс (Iain Torrance) старешина Тристела и Краљевске Капеле, проканцелар универзитета Абердин. Затим смо се окупили и кренули улицама Глазгова до Градске куће на тргу Светог Ђорђа. Предводио нас је официр војни гајдаш, где сам био почаствован

да носим барјак председнице научног скупа на челу поворке. Исте вечери смо били примљени од стране Лорда Превоа (Lord Prevost) уз закуску и пиће, и уз веома топлу добродошлицу. Вече је завршено свечаном вечером уз бал.

Следећег дана смо у часопису „Шкотски хералд“ (The Herald Scotland) могли да прочитамо чланак о научном скупу и видимо слику наше поворке кроз град. Научни скуп је наставио у радној и пријатној атмосфери која је била успостављена претходног дана. У поподневним часовима поред предавања су били и представници разних друштава и дародаваца скупа. Са многима сам успоставио веома добре односе, а посебно ми је био циљ да повежем Армигерско друштво Шкотске са Друштвом српских грбоносаца ”Милош Обилић”. На моје велико задовољство, смо потом посетили Врховни суд Лорда Лава (The Head Court of the Lord Lyon). Уз опуштену атмосферу и са доста хумора смо на крају разменили визит-карте и направили неколико фотографија.

Последњи дан научног скупа је био веома богат занимљивим радовима и приводио је крају наше дружење са делом учесника који су по завршетку скупа одлазили кући. Зато је свечана вечера била још један упечатљиви тренутак где су се учесници веома срдачно опраштали једни од других уз жељу да се поново сретну на следећем скупу. Многи су стекли нове пријатеље, упознали се са културом других народа и провели веома пријатне тренутке заједно иако је време било кишовито.

Дружење учесника је настављено од 14. до 16. августа 2016. године у околини Глазгова. Време као да је било наручено за обиласке, са осунчаним данима, понекад и веома топлим. Почели смо са Аршера (Ayrshire), обиласком дворца Крауфурланд (Craufurdland Castle). Незаобилазно место, како за Шкоте, тако и за познаваоце генеологије и хералдике. Окупљени у две групе, наследник са женом нас је провео кроз овај веома важан дворац, показавши нам све његове вредности и објаснивши нам све значајне догађаје из прошлости породице која је његов власник последњих 12 векова. Дан смо наставили посетом Бурнс етнокући и музеју, где је рођен Роберт Бурнс (Robert Burns), писац и песник. У њој је представљен живот обичних људи 17. века. За крај дана су нам приредили посету Думфриз кући (Dumfries House) породице Крауфурд. На овом месту сам схватио шта значи национални понос Шкота где је чак и ЊКВ Принц Чарлс уложио средства за обнову овог значајног здања. Као по обичају у више група смо обишли све просторије које се посећују. После дивног дана смо се вратили у Глазгов, где смо разменили утиске уз вечеру по ресторанима.

Другог дана смо кренули у западни Лодиан (West Lothian), обиласком веома старих и значајних цркава и двораца. Обилазак смо започели посетом Далмени и Аберкорн цркви где су нас угостили

чајем и колачићима, те објаснили значај и старину ових места. Затим смо дошли до Куће Бинсових где смо видели чаробне пределе Шкотске са пољима шкотских цветова чичка, који је један од симбола народа и земље. У разговору са власником сам сазнао да је љубитељ тениса и да навија за Ђоковића. Посета дворца као по обичају у малим групама са чаробним утисцима. Многи су пожелели да једног дана закупе седмицу у дворцу и ту проведу свој годишњи одмор. Поподне смо наставили обиласком цркве Светог Михајла и палате који су нам представили добровољци по мањим групама. На улазу се могу видети прелепи грбови са Коларама водећих држава тог времена.

Трећи дан је од самог јутра био сунчан али и најтоплији дан током нашег боравка у Шкотској. Више нам нису били потребни џемпери већ наочаре за сунце. Овог пута смо се упутили бродом на острво Бјут (Isle of Bute). Посету смо почели обиласком дворца Родсеј (Rothesay Castle) краљевске породице Стјуарт и градског музеја. После ручка смо кренули ка гори Стјуардових, где смо обишли предивну палату. Наравно, дочекани смо чајем и колачићима у примаћој соби где смо предахнули пре обиласка палате. Очаравајући поглед са прозора и тераса како на обалу тако и на паркове око палате су нас пренеле мислима у време када су ходницима пролазили маркизи и краљеви. Снажан утисак саме грађевине је употпунило окружење и унутрашњи украси просторија, као и стаклена башта на крову капеле палате. За саму грађевину су користили све техничке могућности тог времена које задивљују и данас. По повратку на копно су нам приредили опроштајну вечеру, где смо се опростили и пожелели срећан пут једни другима.

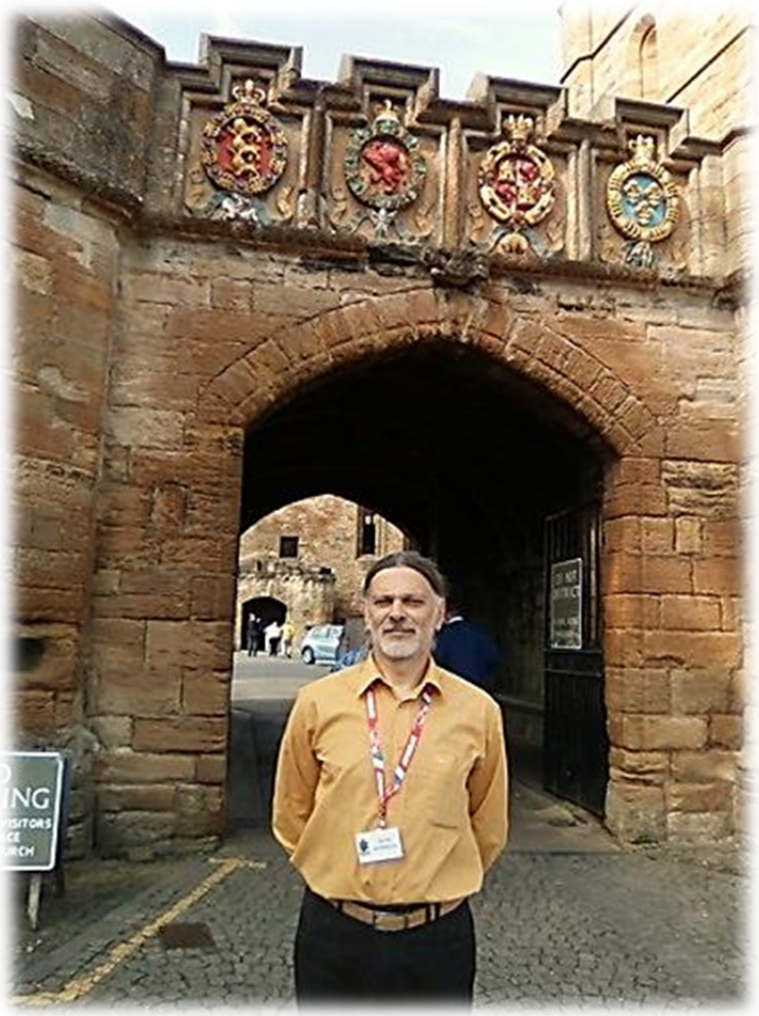

Рано ујутро и са сетом у мислима сам тражио пролаз ка ходнику одакле сам ушао у авион и веома задовољан пошао кући. Научни скуп је био веома богат и разноврстан, али није требало пропустити ни прилику да се изблиза упозна душа Шкотске ■

ЧАРНОЈЕВИЋИ

историја једне породице

Пише: **Александар БАЧКО**

Међу руским племићима српског порекла било је и неколико припадника истакнуте породице Чарнојевић (Црнојевић). Познато је, да су руској служби били следећи чланови ове племићке фамилије: заповедник гарде Александар Симеонов Чарнојевић, гардијски капетан Симеон Павлов Чарнојевић (1782 - 1812), гардијски капетан Павле Михаилов Чарнојевић, генерал Симеон Михаилов Ча-рнојевић (1732 – 1770. годи-не), као и потпуковник Антоније Адамов Чарнојевић. У редовима који следе, биће нешто опширније изнето порекло и гранање њихове породице.[1]

Српски патријарх био је Арсеније III Чарнојевић у периоду од 1672, до своје смрти, 1706. године. Пре тога је био игуман Пећког манастира (до 1669. године), а затим митрополит хвостански и помоћник (коадјутор) оболелом патријарху Максиму. Патријарх Арсеније је повремено столовао у Сентандреји. До данас су се очували остаци његове скромне резиденције у непосредној близини сентандрејске Саборне (Београдске) цркве. О животу, раду и немерљивом историјском значају овог архијереја до данас је много писано.[2]

Пећком (српском) патријарху Арсенију III Чарнојевићу је 1704. године издата краљевска даровница на властелинства Сирач и Даљ, у замену за Сечуј. Унуку патријарховог брата (Ђорђа?), Михаилу Чарнојевићу, који је био син Аћима Чарнојевића, издати су 29. априла 1720. године у Бечу племићки лист и грбовница. Заједно са њим, племство је тада добио Јован, син поменутог Михаила и Ане Јорге. Нешто касније је Михаило Чарнојевић од Жигмонда Еделспахера купио целу пустару Мачу (Мачву), варош Шиманд, затим половине пустара Ујфалу, Тевишећхаз и Катенеш, као и Арад у зарандској županiji. Почевши од 1727. године, Михаило носи предикат „од Маче“. Био је краљевски саветник и капетан у Јенови. Као удовац оженио се Анком Ковањи, удовицом Ранка Сировице. Усвојио је 15. августа 1742. године женину децу из првог брака, Арсена и Ђорђа Сировицу и дао им је своје презиме, племство и грб. Ово усвојење је 1744. године одобрила царица Марија Терезија. Михаило је 1744. купио и футошко добро у Бачкој, док су његови синови 1751. купили од Михаила Хорвата половину Куртића и куташке пустаре.[3]

Ана рођена Киш била је прва супруга потпуковника Јована Чарнојевића, Михаиловог сина. Његова друга супруга била је Еуфемија Рашковић. Са Еуфемијом је Јован имао синове Димитрија (1740 - 1759) и Антонија (1757 - 1762).[4]

---

[1] Александар Бачко, Из прошлости сентандрејских породица, Зборник за српску етнографију и историју, књ. 3, Београд 2009. (у даљем тексту: Бачко, Из прошлости), 215 – 218; Мита Костић, Српска насеља у Русији, Нова Србија и Славеносрбија, С.К.А, Српски етнографски зборник 26, Насеља и порекло становништва 14, Београд 1923. (у даљем тексту: Мита Костић), 129 - 130.

[2] Сава епископ шумадијски, Српски јерарси од деветог до двадесетог века, Београд – Подгорица, Крагујевац 1996. (у даљем тексту: Епископ Сава), 26; Федора Бикар, Сентандреја у огледалу прошлости, Нови Сад 2003, 34 – 35, 169, 184; Стефан Чакић, Велика сеоба 1689/90 и патријарх Арсеније III Црнојевић, треће исправљено и прерађено издање, Нови Сад 1990. (у даљем тексту: Чакић), 8 - 24; Szentendrei arcképcsarnok II, Elődeink, Szentendre 2006, 30 – 31; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[3] Виктор Антон Дуишин, Душан Ј. Поповић, Племићке породице I, Војводина II, Нови Сад 1939. (у даљем тексту: Дуишин, Поповић), 153 – 154; Душан Ј. Поповић, Срби у Војводини, књига трећа, од Темишварског сабора 1790 до Благовештенског сабора 1861, Матица српска, Нови Сад 1990. (у даљем тексту: Д. Поповић, Војводина 3), 101 – 102; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[4] Дуишин, Поповић, 153 – 154; Д. Поповић, Војводина 3, 101 – 102; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

Усвојени син Михаила Чарнојевића, капетан Арсен Чарнојевић (1716 - 1766), био је ожењен Маријом Гло-гован, са којом је имао осморо деце: Јована, Ла-зара (рођеног 1745), Си-меона, Лепосаву (Пулхе-рину), Павла, Ану, Јулију и Кату. Поменути Лазар је постао гроф. Он није имао деце. Симеон се оженио Маријом Кечикином, са којом је имао сина Александра (заповедника руске гарде) и ћерку Ану. Лепосава (Арсенова ћерка) се удала за генерала Брановачког. Павле (1755 - 1840) је био краљевски саветник, а имао је предикат „од Маче и Малог Оросина". Он се два пута женио, први пут са Софијом Зорић, а други пут са Јеленом Марковић. Из првог брака је имао Симеона (1782 - 1812), руског гардијског капетана и Арсенија (1789 - 1827). Из другог брака Павле је имао Петра, великог жупана и тамишког грофа, који се оженио Лауром пл. Војнић. Иначе, у Малом Оросину, сада Руском Селу у Банату и данас постоји дворац, који је 1823. године сазидао Петар Чарнојевић. Поред дворца је парк са породичном гробницом Чарнојевића. Током 19. века је овај дворац продат баронској породици Сина, али су Чарнојевићи све до 1917. године наставили да се сахрањују у поменутој гробници. Петар је имао сина Арсенија, који се оженио Ружом Анастасијевић и ћерку Лауру, која се удала за Андију Мочоњија. Поменути Арсеније, Павлов син, имао је две ћерке и сина. Његова ћерка Маргита била је удата за Николу Бетлена, а друга ћерка Јелена за грофа Еугена Кинског. Арсенијев син се звао Павле и био је ожењен Евгенијом пл. Ђиком. Са њом је имао синове Арсенија и Михајла, као и ћерке Лауру и Ружу. Мађаризованих огранака племићког рода Чарнојевића је било и између два светска рата у Мађарској и Румунији.[5]

Други усвојени син Михаила Чарнојевића, Ђорђе Чарнојевић (1720 - 1759), био је ожењен грофицом Јелисаветом Бранковић. Са њом је имао децу: Јулију, Терезију и Јована (1756 – 1831). Јован је био ожењен Маријом Тиганити, са којом је имао: Петра, среског поглавара Јована (рођеног 1787), Стевана (рођеног 1790) и Јелисавету. Јован је био ожењен Софијом Бошњак и са њом имао сина Ђорђа и ћерку Емилију, удату за Јована Дамјанића. Поменути Ђорђе Чарнојевић, Јованов син, женио се три пута, увек са Мађарицама: Јулијом Бихари, Габриелом Терек и Емилијом Барци. Из првог брака је имао ћерке Роксану и Сару, као и синове Диодора, Агенора (рођ. 1860) и Зенона. Роксана се удала за Јосифа Вега, а Сара за Имра Јесенског. Диодор се први пут оженио Јеленом Латиновић, а други пут Олгом Дуком. Имао је петоро деце. Агенор Чарнојевић је био ожењен Идом Палфи.[6]

Михаило Чарнојевић је у браку са Анком Ковањи добио сина Павла, који је постао руски гардијски капетан и Симеона (1732 - 1770), руског генерала. Симеон се женио два пута, први пут са грофицом

---

[5] Мита Костић, 130; Јован Ердељановић, Срби у Банату, Нови Сад 1992, 385; Дуишин, Поповић, 153 – 154; Д. Поповић, Војводина 3, 101 – 102; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[6] Дуишин, Поповић, 153 – 154; Д. Поповић, Војводина 3, 101 – 102; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

Селб, а други пут са Јелисаветом Кечкином. Са својом другом супругом, имао је сина Александра (рођеног 1769) и Ану. Павлова и Симеонова сестра Алка удала се за Јована Саплонција.[7]

Поседник из Осијека, Адам Црнојевић, добио је 13. марта 1745. године од Бачке жупаније сведочанство о племству. Према генеалогији коју је тада приложио, Адам је био син Гаврила, „по оцу и по матери рођеног брата покојног господина Арсенија Црнојевића, бившег патријарха источне цркве грчког обреда". Гаврило је био ожењен Јеленом Обиловић (Helenam Obilovic). Судећи по овом родослову, он је прешао у римокатоличанство. Живео је у Капошвару. Адам је имао рођену браћу Франца (Franciscus) и Теодосија (Theodosius), као и сестру Еву (Eva), која је била удата за Илију Кнезовића (Eliae Knezovich). Овај родослов био је признат од Врховне камералне дирекције. Адам је, са својом првом супругом Јулијаном, имао сина Антонија, који је у то време био потпуковник у Русији. Са својом другом супругом, Маријом, Адам је имао ћерку Јелену. Из свог трећег брака, са Катарином, имао је децу: Андрију, Матију, Јосифа, Јована и Марту. У Адамовој генеалогији се наводи, да су патријархови родитељи били Јован и Анђела (Анђелија), а деда по оцу Никола Црнојевић. Даље се набрајају преци по мушкој линији, све до средњевековних Црнојевића. У многим својим сегментима, посебно оним везаним за средњевековне Црнојевиће, ова генеалогија је непоуздана. Извесну сумњу у њену тачност по питању сродства Гаврила и Арсенија Чарнојевића уноси и чињеница, да се поменути Гаврило не помиње у другим документима, па ни у патријарховој молби за добијање титуле кнеза, где се помиње само Арсенијев брат Ђорђе. У Славонији је 1745. године проглашено племство Адама Чарнојевића де Мача, као и Илије Чарнојевића из Новог Сада. Иначе, Адам Црнојевић (Adam Czernoevics) се, као кројач по занимању (schneider), помиње и у попису Осијека из 1736/37. године, када је наведен међу житељима тамошње улице „Blatz - gassen".[8]

Како је сам патријарх Арсеније Чарнојевић у једној рукописној књизи забележио, био је „од Цетина рожденијем". Под Цетињем се у овом случају може подразумевати Цетињско племе, односно Цетињско Поље. Град тог имена у Црној Гори настао је тек у 19. столећу на простору Цетињског Поља.[9]

Католички надбискуп барски и примас српски Андрија Змајевић, у свом Црквеном летопису („Држава света славна и крепосна царковнога лиетописа"), писаном 1675. године, навео је, да је српски патријарх Арсеније родом из Цетиња, а пореклом од средњевековних Црнојевића: „А који (Црнојевићи) осташе у Црној Гори кршћан, и сада како кнезови в земље владају. Од њих се у Цетине роди Арсеније Пећски Патријарка..." Више аутора дели Змајевићево мишљење, да је патријарх пореклом од средњевековних Црнојевића, тачније од споредне гране тог рода. Са друге стране, поједини аутори сматрају да није био у крвном сродству са тим родом, али не износе чињенице које би биле у јасној опреци са тим мишљењем.[10]

Патријарх Арсеније Ча-рнојевић се, Према наро-дном предању, родио у Бајицама, селу у Цетињском племену. Сматра се, да је патријарх рођен 1633. или око 1640. године. Очувано је и предање, да је патријарх често долазио у „своје родно место" Бајице. Приликом једне од ових посета је, како се сматра, дао велику донацију за бајичку цркву попу Бори-ловићу, али да је он, уместо велике цркве сазидао малу, „због чега је патријарх проклео попа и његов род". По истој традицији је па-

[7] Мита Костић, 130; Д. Поповић, Војводина 3, 101 – 102; Бачко, Из прошлости, 215 – 218; Дуишин, Поповић, 153 – 154.

[8] Дуишин, Поповић, 153 – 154; Д. Поповић, Војводина 3, 101 – 102; Тихомир Николајевић, Генеологија Адама Црнојевића, Гласник Историјског друштва у Новом Саду 13, Нови Сад 1940, 137 – 142; Славко Гавриловић, Извори о Србима у Угарској с краја XVII и почетком XVIII века, књига II, С.А.Н.У, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, II одељење – споменици на туђим језицима, књига XXX, Београд 1990, 705; Чакић, 14; Душан Ј. Поповић, Срби у Срему до 1736/37, С.А.Н.У, Посебна издања, књ. CLVIII, Етнографски институт, књ. 1, Београд 1950, 232; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[9] Јован Вукмановић, Паштровићи, Цетиње 1960. (у даљем тексту: Вукмановић, Паштровићи), 85; Јован Ердељановић, Стара Црна Гора, С.К.А, Српски етнографски зборник 39, Насеља и порекло становништва 24, Београд 1926. (у даљем тексту: Ердељановић, Стара Црна Гора), 218 – 219; Ђоко Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, Прва књига, од покрштавања Срба до краја XVIII века, Б.И.Г.З, Историјско – мемоарска дела, Београд 1991. (у даљем тексту: Слијепчевић 1), 339; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[10] Ристо Ковијанић, Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV – XVI вијек), књ. I, Историјски институт С.Р. Црне Горе, Цетиње 1963. (у даљем тексту: Ковијанић 1), 80 – 81; Јован Радонић, Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века, С.А.Н, Посебна издања, књ. CLV, Одељење друштвених наука, Нова серија, књ. 3, Београд 1950, 359 – 362; Чакић, 8 – 9; Слијепчевић 1, 339; Епископ Сава, 26; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

тријарх Арсеније касније на том месту сазидао већи храм. У њему се вршило богослужење све до пред крај 19. века, када је због оронулости замењен новом, данашњом црквом.[11]

Знатна већина данашњих домаћинстава у Бајицама припада једном старом и разгранатом роду, Орлови-ћима. У овај род спадају Мартиновићи (апсолутну ве-ћину становништва Бајица чине припадници ове поро-дице) и Вуксановићи. Они од старине славе Светог Јова-на. Можда је још нека од старих бајичких породица које славе Јованђан у даљем сродству са њима. Сматра се, да су се далеки преци бајичких Орловића доселили из Херцеговине, из Чарађа код Гацког. У документима се преци овог рода у Бајицама помињу још од 1440. године, када је у једном которском документу наведен Тудор Ненојев Ивановић са Цетиња, несумњиво син њиховог традиционалног претка Неноја.[12]

Раније се на Цетињу (Цетињском Пољу) налазио двор Црнојевића, који је подигао Иван Црнојевић 1482. године. Двор се налазио у близини Цетињског манастира. На тај двор подсећао је топоним Дворишта, који се помиње у једном запису владике Данила. Данас овај топоним не постоји, свакако због ширења града Цетиња.[13]

Забележена су и другачија предања о патријарховом месту рођења, пореклу и световном имену. У Паштровићима, племену на подручју Петровца на мору и Светог Стефана, забележена је традиција, да је Арсеније III рођен у Дуљеву, месту у Паштровићима и да је био од породице Каженегра (Кажанегра). Ова породица је у далекој прошлости досељена из Пипера у Црногорским Брдима (северно од Подгорице) и раније је носила презиме Црнац. Сродна је са паштровским Дапковићима, Кентерима и Куљачама. Крсна слава Каженегра је Свети Никола. У Дуљеву и данас постоји кућа, за коју се сматра, да је патријарх рођен у њој. Према овом предању, патријархово световно име је било Алексије. Ова паштровска предања, судећи по поменутим записима самог патријарха и Андрије Змајевића, немају основе.[14]

На основу докумената и традиција се за једну савремену породицу у Црној Гори сматра, да представља потомство побочне гране средњевековних племића Црнојевића. У питању су Калађурђевићи (Калођурђевићи), који живе у Паштровићима и представљају једно од 12 основних „племена“ некадашње паштровске племићке заједнице. По свему судећи, они представљају потомство Калађурђа Црнојевог (чији се катун помиње 1331. године), брата од стрица челника Ђураша Илијића, претка владарског огранка Црнојевића. У Паштровићима се Калађурђевићи помињу у већем броју докумената, почевши од 1403. године, када се међу дванаесторицом паштровских представника наводи Жван Рајковић Калођурђевић (Suan Raicaouich Callogiugauch). Крсна слава ове паштровићке породице је Никољдан. Један огранак Калађурђевића је извесно време живео у Црмничкој Нахији (Стара Црна Гора), где се поједини чланови њиховог рода помињу 1454. године. У племену Грађанима у Ријечкој Нахији (Стара Црна Гора) живи породица Црновић, која слави Зачеће Светог Јована Крститеља (23. септембра по старом календару). Иако њени чланови сматрају да су потомци средњевековних Црнојевића, за то не постоји потврда. Вероватније је, да ови Црновићи представљају огранак старог и бројног рода Липоваца у Грађанима, који слави исту крсну славу или да су, што је мање вероватно, старинци засебног порекла у овом племену.[15]

---

[11] Епископ Сава, 26; Ердељановић, Стара Црна Гора, 252 – 254; Ковијанић 1, 80 – 82; Чакић, 15; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[12] Ердељановић, Стара Црна Гора, 247 – 252, 309 – 325; Ковијанић 1, 151 - 156; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[13] Ковијанић 1, 128; Ердељановић, Стара Црна Гора, 221; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[14] Ердељановић, Стара Црна Гора, 252 – 254; Вукмановић, Паштровићи, 84 – 88; Саво Накићеновић, Бока, С.К.А, Српски етнографски зборник 20, Насеља српских земаља 9, Београд 1913, 603; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

[15] Вукмановић, Паштровићи, 81 - 83; Јован Вукмановић, Црмница, антропогеографска и етнолошка испитивања, С.А.Н.У, Посебна издања, књ. DLXXXIII, Одељење друштвених наука, Одбор за филозофију и друштвену теорију, књ. 1, Београд 1988, 96; Ковијанић 1, 128 - 151; Ристо Ковијанић, Помени црногорских племена у которским споменицима (XIV – XVI вијек), књ. II, Историјски институт С.Р. Црне Горе, Подгорица (Титоград) 1974, 198 – 205; Андрија Јовићевић, Ријечка Нахија (у Црној Гори), С.К.А, Српски етнографски зборник 15, Насеља српских земаља 7, Београд 1911, 650 – 654, 781, 783; Ненад М. Јовановић, Грбови, заставе и химне у историји Србије, Светигора, Београд – Цетиње 2010, 36; Бачко, Из прошлости, 215 - 218.

Патријарх Арсеније III Чарнојевић (Црнојевић) је, дакле, био рођен у Цети-њском племену у Старој Црној Гори, највероватније у селу Бајицама. Постоје значајне индиције, да је он био потомак неке од побочних линија средње-вековне племићке породице Црнојевића, од које, по свему судећи, и данас има потомака по мушкој линији у Паштровићима у Црногорском Приморју (Калађурђевићи).

Овај текст представља сепарат из књиге: Александар Бачко, Белешке о везама између Срба и Руске Империје, Зборник за српску етнографију и историју, књига 7, Београд 2015, стр. 121 - 126 ■

МАРКО МУРАТ

Долазак Цара Душана у Дубровник

хералдички мотиви сликарске композиције из средњовековне српске историје

приредио: **Бранко ТОДОРОВИЋ**

На Светској изложби у Паризу 1900. године, поред чувене слике „Проглашење Душановог законика“, коју је радио српски сликар Паја Јовановић, своје место нашла је још једна историјска композиција из средњовековне српске историје, а то је била слика дубровачанина Марка Мурата „Долазак цара Душана у Дубровник“

Позив да учествује на Светској изложби у Паризу 1900. године, пружио је прилику овом познатом српском уметнику да наслика дело о коме је размишљао још од својих студентских дана у Минхену, а то је била историјска композиција посете цара Душана граду Дубровнику 1350. године.

Долазак цара Душана у Дубровник као историјски догађај остао је забележен како у савременим архивским документима, тако и у делима дубровачких историчара и хроничара, почевши од Јакова Лукаревића (1551-1615), преко Мавра Орбинија (1563-1610), до Јунија Растића (1669-1735) и Серафима Цријевића (1686-1759).

Оно што је у њима забележено, говори да се цар Душан у октобру 1350. године запутио са војском у захумску земљу, како би је повратио од Босне под своју контролу, те како би спојио Србију са северном Далмацијом, где је владала његова сестра Јелена, удовица Младена III Шубића, али му рачуне поквари вест о томе да је ромејска војска прешла границу у Македонији, те да већ опседа неке градове, што на крају цара определи да са пратњом и војском одмах крене натраг.

Управо тада, Дубровчани сазнају да ће цар проћи кроз Приморје, и шаљу му у сусрет шесторицу властелина да га позову у посету Дубровнику, што цар прихвати, и како је договорено, заједно са својом свитом од стотину људи (међу којима су били и царица Јелена, краљ Урош, протовестијар Никола Буђа, жупан Вукашин Мрњавчевић, витез Палман Брахт и др.), спусти се 13. новембра галијом из Цавтата у славни град Дубровник.

Тамо га је свечано дочекаше цео град, на челу са кнезом, архиепископом, те представнницима млетачке власти.

Мурату су сви ови подаци и поменута дела били на располагању, и рад на слици започео је већ 1898. године, а као изворе за одела и церемонијал користио је радове С. Новаковића, И. Војновића, те цртеже и реконструкције М. Влатровића и Д. Милутиновића.

Ови радови су уједно од значаја и за нашу реконструкцију хералдичке позадине слике, јер су управо херадлички мотиви ти који украшавају и узвисују читав церемонијал дочека, а налазе се у сваком кутку слике.

Стога, кренимо редом.

Први хералдички детаљ који посматрачу упада у очи, јесу два грба на балдахину који се њише над главама царске породице, а који придржавају четворица дубровачких властелина. То су грб царског дома Немањића и грб града Дубровника.

Док је грб Немањића, двоглави бели орао на црвеном пољу, као мотив аутентичан времену посете цара Душана Дубрвонику, грб Дубровника у овом случају то није, јер грб седам пута раздељен црвено и сребрно град добија тек доласком под угарску власт, односно под власт Арпадовића, а што ће се догодити тек осам година касније (1358).

При том, овај грб није до краја правилно ни раздељен, па уместо седам пута, он је раздељен пет пута, и то на примеру балдахина црвено и сребрно, а на заставици која виси на трумбети лево, сребрно и црвено.

Испод балдахина, чији држачи завршавају златним криновима, видимо три свечано обучене и богато урешене владарске фигуре.

У првом плану је фигура цара Душана, приказаног у загасито-црвеној одежди, преко које се налази беличасти лорос, који је наизменично украшен црвеним драгим камењем и златним двоглавим

орловима, на глави му је округла златна круна византијског типа, а у руци дугачки мач на чијем златном стоји такође искован двоглави орао.

Поред цара је царица Јелена у светло-плавој коластој аздији украшеном такође златним двоглавим орловима. На глави јој је златна круна, украшена драгим камењем, испод које јој се низ леђа спушта беличасти вео посут златним криновима.

Десно од царице стоји млади краљ Урош, обучен у светло-црвену одежду, такође украшену златним двоглавим орловима.

Занимљиво, под балдахином се налази још једна личност, која на глави носи шлем и на шлему челенку у виду крила. Претпоставља се да би то могао бити Хреља Охмичевић, који је у народној

поезији познатији под именом Реља Крилатица, иако је повесно гледано он умро три године раније (1347).

Вратимо ли се сада у шири план слике, прво следеће што привлачи пажњу, јесу заставе на њеној левој половини. Ту половину слике иначе чине они који дочекују госте, који опет долазе њима у сусрет, те који су на слици представљени с десне стране. Дакле, не рачунајући већ поменуту заставу града, која виси на трумбети, у позадини поворке видећемо две врсте застава.

Беле заставе на којима је представљен лик Светог Влаха, заштитника града Дубровника, заправо су права и аутентична знамења града у време посете цара Душана граду. Та застава је дефинисана још Статутом дубровачке комуне из 1272. године, и важиће за најпознатије знамење Дубровачке Републике, које је остало у употреби све до њеног укидања 1806. године.

На слици видимо најмање пет таквих застава, од којих једну поклисар дубровачки у знак поштовања спушта пред ноге цару Душану.

Поред белих застава, на истој страни слике, за очекивати је било видети и црвене заставе. И оне заиста јесу ту. Али чувеног крилатог лава, заштитног симбола Републике Светог Марка, под чијим се суверенитетом Дубровник тада налазио, на тим заставама нема. Уместо тога, на њима су приказани сребрни крстови, па те заставе подсећају на чувене крсташ барјаке.

Који су разлози томе?

Разлоге томе можемо потражити у тежњи сликара да истисне у његово време немиле симболе страних владалаца Дубровником, а идеалан излаз из тог проблема могао је наћи код Стојана Новаковића, који описујући млетачке новце помиње ону чувену заставицу са крстом. Управо ту

заставицу, Мурат је истакао као главно обележје млетачког суверенитета над Дубровником, те пажњи посматрача нимало не изазивајући неки отклон, који би у оно време познати симбол Млетачке Републике можда могао да изазове, успео је да утка и тај детаљ историчности саме композиције. Таквих застава на слици има највероватније четири, од којих се на двема јасно виде сребрни крстови.

У вези застава, поменимо још и то да се на десној половини слике, над барком још увек препуном цареве свите, уздиже и црвени барјак са белим двоглавим орлом. То је, разуме се, царска застава Немањића.

Од преосталих хералдичких симбола, загонетним остаје још само челенка на шлему, који придржава витез у барци, највероватније сам Палман Брахт, начелник чувене Алеманске гарде цара Душана. Он у руци држи шлем какав се у то време среће у млетачкој војсци, а с обзиром да је цар Душан из Млетачке својевремено поручио 300 пуних оклопа за своју гарду, тај податак нас толико не изненађује.

Загонетна фигура у челенци, остаће загонетка до даљњег, јер је прилика била таква да у датом моменту слику нисмо могли погледати у оригиналу, а на свим осталим доступним репродукцијама била је исувише умањена, да би се могла исправно и са сигурношћу утврдити, те пошто је претпоставки много, а сигурности мало, најбоље је ово питање до даљњег оставити отвореним, док се не укаже боља прилика да га расветлимо.

На крају, да споменемо да је Марко Мурат на Светској изложби у Паризу 1900. године за ову слику добио бронзану медаљу и титулу Витеза академије, коју му је за посебна уметничка остварења доделио одбор Светске изложбе на челу са председником Француске, а у Србији од краља Александра Обреновића добио је орден св. Саве и Таковски крст.

Уметничка композиција „Долазак цара Душана у Дубровник“ чува се у Народном музеју у Београду ■

Хералдички Речник "М"

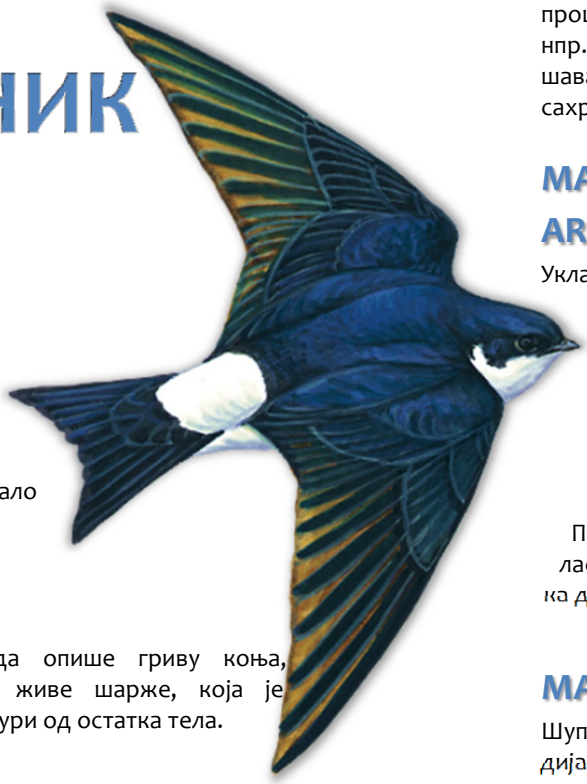

MANCHE

Тканина, одећа, рукав, мало дужи.

MANED

Термин се користи да опише гриву коња, једнорога или сличне живе шарже, која је приказана у другој тинктури од остатка тела.

MANTLE

Дугачка одежда.

MANTLING

Тканина, одећа, која се носила преко главе и рамена; у хералдици је стилизована најчешће као лишће акантуса.

MARQUIS

Друга по реду племићка титула у Енглеској, одмах испод војводске.

MARSHAL

Уклапање различитих грбова на једном штиту дељењем на четвртине или на друге начине.

TO MARSHAL

Поставити особе у исправан редослед у складу са њиховим наслеђеним титулама, тј. пореклом у јавним процесијама као што су нпр. крунисање, пролгашавање мира или рата, сахране и томе слично.

MARSHALLING ARMS

Уклапање грбова на једном штиту заједно са осталим грбовним обележјима и одликовањима.

MARTLET

Птица без ногу (најчешће ластавица), једна од ознака диференцијације.

MASCLE

Шупљи елемент у облику дијаманта, voided lozenge.

MASONED

Термин се користи када су ивичне линије различите боје од зграде/објекта који оивичавају.

MAUNCH

Рукав одеће.

MEMBERED

Термин којим се описују кљун и ноге птице другачије тинктуре од остатка тела.

MERCURY

Назив планете, термин који су хералдичари користили да опишу љубичасту боју при блазонирању грбова суверена.

METAL

Метал, злато (Or) и сребро (Argent), хералдичке тинктуре.

MILLRIND

Гвоздени део причвршћен у средину миљоказа.

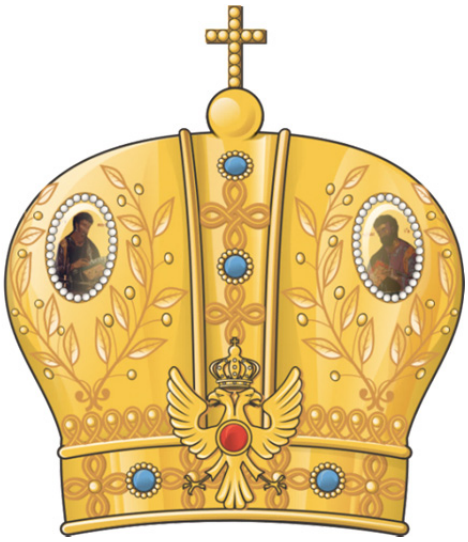

MITRE

свештеничка капа, покривач за главу, ознака бискупа у западној и митрополита у источној цркви.

MORION

Челична кацига, коју су носили војници пешадинци.

MOTTO

или девиза, реч или краћа реченица исписана на ленти, углавном постављена испод штита. У неким случајевима може се наћи и изнад штита, пример су шкотски грбови. Девиза најчешће алудира на име грбоносца, међутим може бити и ратни поклич. У савременим грбовима, мото је често цитат из Библије или кратак опис животне филозовије грбоносца.

MODERN

Грб настао у данашње време, супротно од Ancient.

MOUND

Кружница око које је трака са крстом, ознака краљевског порекла.

MONSTER

Чудовиште.

MULLET

Звезда са правим крацима (у Енглеској са пет кракова).

MURAILE

француски термин за утврђење.

MURREY

Термин који се користи за блазонирање тамно-црвене тинктуре, уместо sanguine ■

ДРУШТВО СРПСКИХ ГРБОНОСАЦА

«МИЛОШ ОБИЛИЋ»